

Developed by
Elections and Civil Society Division
within the framework of the project "Promoting civil participation in democratic decision-making in Ukraine"

Шкільний громадський бюджет

Інструментарій для впровадження

Civil Participation
Be the Change

The Council of Europe Project
Promoting Civil Participation in Democratic Decision-Making in Ukraine

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**Developed by
Elections and Civil Society Division**

within the framework of the project "Promoting civil participation in democratic decision-making in Ukraine"

Шкільний громадський бюджет

Інструментарій для впровадження

Автори

Інструментарій розроблено Відділом з питань виборів та громадянського суспільства

в рамках впровадження проекту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні»

Редактор та розробник:
Олексій Коваленко
національний експерт Ради Європи

Редакційний супровід:
Олексій Коваленко, Елла Ламах,
Максим Лукінюк, Артем Стельмашов,
Юлія Дмитренко, Олеся Дроботенко,
Наталія Перекрестенко, Юлія Білик,
Марія Євдокимова, Катерина Березовська,
Дарина Соколова, Володимир Кебало

2020 р.

Рада Європи

Українське видання

Інструментарій розроблено Відділом з питань виборів та громадянського суспільства в рамках впровадження проекту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні».

Погляди, викладені у цьому посібнику, належать авторам, і не обов'язково відображають позицію Ради Європи.

Усі права захищені. Заява про дозвіл: жодна частина цієї публікації не може бути відтворена у будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включаючи фотокопіювання, запис або будь-який інший спосіб зберігання і пошуку інформації, без письмового дозволу Директорату Ради Європи з комунікацій (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int)

Передмова

Шановні друзі!

Громадська участь у процесі прийняття рішень – один з демократичних принципів, які є спільними для держав-членів Ради Європи. Рада Європи у своїх документах та рекомендаціях визнає потенціал дітей і молоді в рамках сталого розвитку місцевих громад, та заохочує органи державної влади до розвитку й впровадження механізмів участі, які дозволять громадянам впливати на прийняття рішень, зокрема, за допомогою такого інструменту, як громадський бюджет.

Шкільний громадський бюджет – це потужний інноваційний інструмент громадської участі, що активно впроваджується у всьому світі для залучення молоді до прийняття рішень. Адже лише активна громадянська позиція, закладена з раннього віку, здатна бути фундаментом для побудови демократичного, заможного та розвинутого суспільства, коли людина – в центрі всіх процесів.

Для того, щоб вивчати й впроваджувати новаторські підходи до громадської участі, Відділ з питань виборів та громадянського суспільства в рамках проєкту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні» започаткував Лабораторію громадської участі CivicLab – майданчик для експертних напрацювань, консультацій та діалогу, що має на меті сприяти імплементації сучасних підходів до громадської участі, що можуть бути адаптовані до місцевих потреб та контексту громад України.

У співпраці з багатьма зацікавленими сторонами, представниками органів влади, громадянського суспільства, експертів та молоддю, Відділ з питань виборів та громадянського суспільства розробив цей унікальний Інструментарій для впровадження шкільного громадського бюджету, за допомогою якого ви дізнаєтеся про стандарти Ради Європи та кращі європейські практики участі молоді та школярів в процесі прийняття рішень, а також отримаєте рекомендації щодо навчання школярів основам громадської участі.

За допомогою покрокових та детальних методичних рекомендацій ви зможете обрати оптимальну модель Шкільного громадського бюджету для Вашої громади та розробити власне Положення про шкільний громадський бюджет, що базуватиметься на кращих міжнародних та українських практиках.

Департамент демократії та врядування готовий допомагати громадам у впровадженні Шкільного громадського бюджету та у забезпеченні програми з підвищення обізнаності та зміцнення потенціалу всіх зацікавлених сторін процесу, зокрема дітей, з імплементації та використання даного інструменту громадської участі.

Даніель Попеску

Голова Департаменту демократії та врядування

ШКІЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ

Інструментарій для впровадження

ЗМІСТ

1.	СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ТА ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ	5
2.	ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ.....	7
3.	МІЖНАРОДНІ ТА УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ.....	8
	ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	8
1.	Досвід Португалії, місто Кашкайш.....	8
2.	Досвід Польщі	9
3.	Франція, місто Париж.....	11
4.	Литва, місто Калвелай	12
5.	Італія. Інститут Кремона-Дзаппа	13
	УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ	13
1.	Вінницька міська об'єднана територіальна громада	14
2.	Полтавська область.....	15
4.	ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ТА АНАЛІЗ ДАНИХ.....	17
1.	ПЕРШИЙ ЕТАП. АНАЛІЗ ДАНИХ ОНЛАЙН ОПИТУВАННЯ	17
2.	ДРУГИЙ ЕТАП. НАПРАЦЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОГО СЕМІНАРУ CIVICLAB EXPERTCAMP	20
3.	ТРЕТІЙ ЕТАП. АНАЛІЗ ДАНИХ ЕКСПЕРТНОГО СЕМІНАРУ CIVICLAB EXPERTCAMP	20
5.	УРОКИ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ.....	23
6.	ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОСТІ	24
7.	МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З РОЗРОБКИ МОДЕЛІ ШКІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ	26
	КРОК 1. ОБИРАЄМО БАЗОВУ ТА РОЗРОБЛЯЄМО ВЛАСНУ МОДЕЛЬ	26
1.	Як досягати цілей та запровадити принципи і стандарти на практиці	26
2.	Рубікон усвідомлення можливості розробки успішного положення. (5 критеріїв формування базових моделей)	27
3.	Децентралізована модель. Справжнє шкільне самоврядування та повноцінне залучення учнів та учениць до участі у процесі прийняття рішень	28
4.	Модель участі. Як уникнути ризику “уявної перемоги”?	30
5.	Класична модель шкільного громадського бюджету	32
6.	Рекомендації до розробки власної моделі шкільного громадського бюджету.....	34
	КРОК 2. РОЗРОБЛЯЄМО ПОЛОЖЕННЯ ПРО ШКІЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ ТА ЙОГО ПАРАМЕТРИ	35
1.	Структура Положення. Приклад міста Кашкайш, Португалія.	36
2.	Структура положення. Приклад України.....	38
8.	ІСТОРІЇ УСПІХУ ПРОЄКТІВ ШКІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДАХ.	40
1.	Вінницька міська об'єднана територіальна громада. Три історії успіху.....	40
2.	Шкільний громадський бюджет Полтавської області. Історії, що втілюються в життя.....	41
9.	КОНЦЕПЦІЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ШКІЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ.....	44
10.	ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ, МАТЕРІАЛІВ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.	52

1. СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ТА ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ

Громадська участь у процесі ухвалення рішень органів влади – один з демократичних принципів, які є спільними для держав-членів Ради Європи. Громадська участь є ключовим елементом відкритого та доброго врядування і дозволяє голосу кожної жінки та кожного чоловіка з різних соціальних груп бути не тільки почутим, а й врахованим. Громадяни/ки, які можуть висловлюватися під час обговорення, реалізації важливих питань та рішень, частіше сприймають рішення і більше довіряють обраним представникам/цям місцевих органів влади й інституціям.

Стандарти Ради Європи у сфері громадської участі¹ закріплюють право кожного громадянина та кожної громадянки, неурядових організацій і громадянського суспільства в цілому брати участь та впливати на процес ухвалення рішень, а держави-члени Ради Європи, зокрема й Україна, взяли на себе зобов'язання забезпечити реальний вплив громадської участі на процес ухвалення рішень через імплементацію стандартів Ради Європи.

Серед найважливіших питань, які викликають занепокоєння в сучасних демократичних країнах, є питання віддаленості громадян від політичних процесів та зниження довіри до демократичних інститутів. Втрата довіри та віддаленість спричиняють кризу демократії.

Досвід діяльності органів влади в багатьох країнах показує, що демократія участі (механізми, які забезпечують реальний вплив громадян, поряд з виборами, на здійснення повноважень публічних службовців та процес прийняття рішень) здатна сприяти розв'язанню кризи через тісну взаємодію влади та громади у процесі вироблення та реалізації сталих інклюзивних політик, що приведе до якісних соціальних послуг, враховуючи особливі інтереси та потреби жінок, чоловіків, дівчат і хлопців з різних соціальних груп, молоді, осіб похилого віку, людей з інвалідністю, представників/ць меншин.

Шкільний громадський бюджет – це потужний інноваційний інструмент громадської участі, що активно впроваджується по всьому світу для залучення школярів та учнів до процесу прийняття рішень, які їх стосуються, а також як спосіб заохотити та розвивати їхню активну громадську участь та зв'язок з громадою. Органи місцевого самоврядування все більше визнають потенціал дітей та молоді для сталого розвитку громад, громадської активності та демократії в цілому.

Рада Європи у своїх рекомендаціях визнає потенціал дітей і молоді в рамках сталого розвитку місцевих громад, наголошує на ролі, яку вони можуть відігравати, та заохочує органи державної влади до розвитку і впровадження механізмів участі, які дозволять громадянам впливати на прийняття рішень, зокрема, за допомогою такого інструменту, як громадський бюджет, що є гарним прикладом спільного прийняття рішень і забезпечення найвищого рівня участі громадян. Крім того, Рада Європи рекомендує розвивати школи як важливий спільний майданчик демократичного навчального процесу й участі молоді у прийнятті рішень, а також сприяти розвиткові механізмів участі у прийнятті рішень на рівні громад, оскільки вони є справді корисним засобом навчання громадській активності на місцевому рівні, на додаток до можливостей діалогу з наймолодшими членами суспільства.

Стандарти, які містяться в документах Ради Європи, наголошують і закріплюють основні принципи громадської участі дітей та молоді у процесах прийняття рішень, зокрема, що органи влади повинні:

¹ Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946

Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті (Прийнята Комітетом міністрів 21 березня 2018 року на 1311-му засіданні заступників міністрів) <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39>

Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень (Прийнято Комітетом міністрів 27 вересня 2017 року на 1295-му засіданні заступників міністрів)

<https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-society-council-of-europe-ukr-pdf/168097ed3d>

Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень (Ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 30 жовтня 2019 року)

<https://rm.coe.int/code-of-good-practice-civil-participation-revised-301019-en/168098b0e2>

Переглянута Європейська хартія про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті <https://rm.coe.int/have-your-say-manual-ukr/1680789a84>

- забезпечити, щоб усі діти та молодь могли користуватися своїм правом бути почутими, їх сприймали серйозно, а вони могли брати участь у прийнятті рішень у всіх питаннях, що їх стосуються, причому їхнім поглядам надаватиметься належна вага відповідно до їх віку та зрілості;
- визнати потенціал дітей та молоді для сталого розвитку місцевих громад, і підкреслити роль, яку вони можуть відігравати;
- розвивати школу як важливу громадську арену для участі школярів/ок та учнів/учениць у демократичних моделях управління;
- сприяти на муніципальному рівні ініціативам та механізмам, які є по-справжньому корисним засобом освіти з питань місцевого громадянства, на додаток до можливостей діалогу з наймолодшими членами суспільства;
- заохочувати до інновації й експериментів в намаганнях органів місцевого самоврядування спілкуватися з громадянами та залучати їх до процесів прийняття рішень якомога більше;
- забезпечити права людини, культурне різноманіття та соціальну згуртованість - інтереси кожної з соціальних груп дівчат та хлопців повинні бути враховані, вони мають право на всебічну участь у процесі розробки, обговорення, прийняття рішень та їх моніторингу;
- гарантувати недискримінацію та інклюзивність, щоб усі менш привілейовані та найбільш уразливі дівчата та хлопці могли бути почутими, а їхня думка врахована.

Демократична модель публічного управління передбачає активну участь жінок і чоловіків, дівчат та хлопців з різних цільових груп і всіх зацікавлених сторін у процесі прийняття рішень. Це вимагає наявності правових механізмів та процедур, які, з одного боку, дозволяють громадянам/кам здійснювати вплив на процес прийняття рішень, а з іншого - дають можливість ефективно ухвалювати рішення.

Якщо інструменти громадської участі застосовуються не часто, а їхні результати не враховуються органами місцевого самоврядування – це може призвести до виникнення конфліктів між територіальною громадою та муніципалітетом, а також до зниження довіри між ними. Місцеві ради часто створюють складні та не гнучкі методи чи процедури, що демотивують громадян/ок брати активну участь у процесі прийняття рішень. У таких громадах ми отримуємо, з одного боку, неефективне управління, нелегітимні рішення, які не виконуються, загальне падіння довіри населення до основних інститутів влади, а з іншого – загострення соціальних конфліктів та створення умов, коли єдиним інструментом діалогу для членів громади залишаються вуличні акції протесту.

Встановлюючи правила та процедури механізмів громадської участі, зокрема для шкільного громадського бюджету, необхідно спиратися на основні стандарти, на яких базуються ефективні механізми громадської участі, зокрема:

- **Чіткість процедури.** Визначення прав та обов'язків має бути однозначним та чітко прописаним.
- **Простота.** Процедура повинна мати мінімальну кількість елементів, наявність яких обумовлена практичною необхідністю для організації.
- **Зручність** процедури для участі громадян/ок – одна з основних умов її успішності.
- **Достатній час.** Процес застосування інструменту має відбуватися у розумні строки, які, з одного боку, мають бути достатніми для повноцінної участі членів територіальної громади, а з іншого – не надто довгими, щоб питання обговорення не втратило актуальності.
- **Публічність.** Інформування громадян і громадянок з різних цільових груп на всіх етапах прийняття рішень та імплементації механізмів участі.
- **Відкритість.** Механізми участі мають забезпечувати реальний вплив на прийняття рішень органами та посадовими особами місцевого самоврядування.
- **Відповідні ресурси.** Реалізація механізмів участі має бути підкріплена відповідними людськими, технічними і фінансовими ресурсами для їх організації.
- **Підзвітність.** Органи й посадові особи, які організують застосування механізмів, повинні, по-перше, звітувати про використання інструментів і врахування пропозицій громадськості та причин їх не врахування; по-друге, створювати та висвітлювати інформацію так, щоб була можливість для внутрішнього та зовнішнього моніторингу й аудиту.
- **Відповідальність.** Мають бути визначені конкретні механізми контролю за належним дотриманням процедур.

2. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ/ПРИНЦИПІВ МЕХАНІЗМУ ШКІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ

Шкільний громадський бюджет повинен забезпечувати та гарантувати:

- рівні права та можливості для дівчат і хлопців, з інвалідністю та з різних соціальних груп, батьків та опікунів, викладацького та адміністративного персоналу;
- участь школярів/ок та учнів/учениць в навчанні, розробці, опрацюванні та прийнятті рішень;
- повагу до поглядів дитини;
- права дітей у цифровому середовищі;
- відсутність дискримінації за віком, статтю та соціальним статусом;
- доступ дітей до ресурсів;
- участь школярів/ок у процесі прийняття рішень, які їх стосуються, зокрема, у розробці правил шкільного громадського бюджету. Рекомендується на найбільш ранньому етапі розробки Положення проводити інтерактивні сесії за участі дітей з метою визначення ними основних правил та процедур шкільного громадського бюджету.

Впровадження механізму шкільного громадського бюджету має:

- враховувати місцеві особливості, потреби та контекст, спираючись на стандарти Ради Європи та кращі європейські й українські практики впровадження ШГБ;
- враховувати існуючі нормативно-правові рамки та стратегічні документи, політики, а саме: статут територіальної громади та положення про інструменти громадської участі; муніципальні молодіжні політики; регіональні та національні програми і стратегічні документи;
- передбачати основні спільні правила та процедури для всіх шкіл у громаді, що беруть участь у шкільному громадському бюджеті;
- надавати особливу увагу забезпеченню участі дітей з інвалідністю та інших соціально-незахищених цільових груп, враховувати потреби дітей, які проходять освіту дистанційно;
- передбачати пілотний період та умови впровадження (мінімум 2 роки, участь беруть від 4 до 10 шкіл).
- передбачати проведення тренінгів і семінарів з громадської участі й імплементації ШГБ на початку циклу ШГБ, а також систему сертифікації тренерів/ок, /фасилітаторів/ок шкільного громадського бюджету (можуть бути вчителі, працівники/ці міської ради, представники/ці громадських організацій);
- передбачати можливість вносити в Параметри до Положення про шкільний громадський бюджет всі числові параметри та строки. Це дозволить спростити, уніфікувати документ, зробити його більш чітким та простим, а в разі потреби внесення змін – останні будуть стосуватися лише Параметрів, а не всього Положення в цілому.
- передбачати розробку та застосування Керівних принципів і методичних рекомендацій усіма учасниками/цями процесу. Рекомендується розробити як окремий додаток до положення зрозумілі та керівні принципи/методичні рекомендації для всіх учасників/ць процесу.

3. МІЖНАРОДНІ ТА УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ

ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Шкільний громадський бюджет (далі - ШГБ) виник і поширюється у шкільних закладах у всьому світі в якості потужного інструменту залучення молоді до прийняття рішень, які їх стосуються, і разом з тим як інструмент громадської участі². Завдяки шкільному громадському бюджету розвивається учнівське лідерство, учні та школи досягають успіху, голос учнів і батьків лунає все потужніше, увесь окремий шкільний заклад отримує практичний досвід громадської участі³; між учнями, викладачами, шкільною адміністрацією і батьками вибудовуються здорові відносини та партнерство, до кола яких потрапляє вся шкільна спільнота, зміцнюється відчуття приналежності до громади, шкільної спільноти та громадянства. І це далеко не всі важливі результати впровадження Шкільного громадського бюджету⁴.

Цей розділ є узагальненням практик впровадження шкільного громадського бюджету, який ставить на меті надати корисну інформацію громадам усіх держав-членів Ради Європи, ознайомити їх з набутим досвідом та наявними моделями, надати підтримку в створенні механізмів ШГБ. Окрім того, цей документ, виходячи з досвіду і стандартів Ради Європи, містить рекомендації і типові моделі ШГБ, які можуть бути оптимізовані та впроваджені в усіх державах-членах РЄ.

Досвід Португалії, місто Кашкайш

Місто **Кашкайш у Португалії** є одним із прикладів доброї практики впровадження шкільного громадського бюджету. У муніципалітеті Кашкайш ініціатива ШГБ впроваджується з 2016 року і має такі цілі: розвиток у школярів і викладачів розуміння поняття демократії участі; заохочення розвитку школярів, як особистого, так і суспільного, в рамках виховання громадянської активності; сприяння ширшому залученню викладачів і школярів до розвитку шкільної культури та зв'язків з громадою; розвиток у школярів навичок у сферах відносин, прийняття рішень і мотивації із застосуванням засобів практичного моделювання; надання можливості для визначення спільних для молоді цінностей на місцевому рівні.

У першому, пілотному, році впровадження ШГБ у Кашкайші були відібрані 4 школи з 4 цивільних парафій (районів). При цьому, одним з критеріїв відбору був такий: школа вже мала бути в минулому місцем впровадження проєктів у загальних рамках Громадського бюджету. Громадський бюджет молоді (OP Jovem, далі - Молодіжний ГБ) в Кашкайші ілюструє одну з передових практик залучення молоді до прийняття рішень за принципом «нічого про дітей без самих дітей», адже молоді школярі були залучені вже на перших етапах впровадження Молодіжного ГБ, зокрема, до створення правил. Міжшкільна група у складі 20 учнів, представників сьомих класів з усіх чотирьох шкіл, розробила ключові правила, які були враховані при підготовці та ухваленні [Положення Міської ради Кашкайша про молодіжний ГБ](#).

На основі цього пілотного Положення Міської ради **міжшкільна група** у складі учнів сьомих класів, включаючи тих учнів, які брали участь у розробці правил, повинна була визначити методологію процесу впровадження, зокрема збору й відбору пропозицій, а також систему голосування (у школах встановлено урни і кабінки для голосування), для забезпечення можливості участі в голосуванні для всіх учнів. Крім того, Положенням Міської ради було створено дві групи, відповідальні за процес реалізації. **«Шкільна група молодіжного ГБ»**, до складу якої входили учні 7-их класів, відповідала за загальне впровадження процесу Громадського бюджету в шкільних закладах, включаючи просування й нагляд, а також заохочення широкої участі всіх школярів.

«Технічна група молодіжного ГБ» є міжсекторальною групою фахівців Міської ради з різних технічних сфер і департаментів: громадської активності й участі, комунікації, освіти, молоді. Ця група відповідає за забезпечення впровадження процесу Громадського бюджету, моніторинг процесу на рівні шкільної спільноти міста в цілому та його оцінку на всіх етапах. **«Молодіжний ГБ»** є окремим підрозділом в складі Департаменту громадської участі м. Кашкайш, відповідальним за координацію шкільного громадського бюджету. **Група технічного аналізу** у складі викладачів, учнів і фахівців міської ради Кашкайша відповідає за технічний аналіз і затвердження пропозицій.

² Participatory Budgeting for Schools – Режим доступу: <https://pbscotland.scot/pb-in-schools>

³ PB in Schools – Режим доступу: <https://www.participatorybudgeting.org/pb-in-schools/>

⁴ Manual for non-formal education in students' project development (school participatory budget) – Режим доступу: https://soen.sk/wp-content/uploads/2018/11/PlaNET-SOEN-2.0_IO1_final.pdf

Молодіжним ГБ встановлюються такі критерії допуску проєктів до участі: 1) проєкти мають відношення до школи; 2) є достатньо конкретними та реалізуються на шкільній території; 3) не перевищують поріг фінансування у 10 тис. євро; 4) термін їхньої реалізації не перевищує відповідний поточний календарний рік; 5) є сумісними з іншими шкільними або муніципальними проєктами та планами, які вже виконуються; 6) не порушують шкільних правил або чинних нормативно-правових актів, зокрема, внутрішніх правил кожної школи та учнівських статутів.

Цикл Молодіжного ГБ включає три етапи: 1) підготовку (вересень-грудень: заходи зі зміцнення потенціалу та підвищення обізнаності); 2) цикл прийняття рішень (січень-березень: учнівські збори/воркшопи в школах, технічний аналіз пропозицій, голосування, оголошення результатів); 3) цикл впровадження (квітень-грудень). Серед найпоширеніших пропозицій можна відзначити такі: модернізація приміщень, зокрема душових і санвузлів; закупівля планшетів як заміників книжок; придбання шаф для гардеробів у більшій кількості і кращої якості; загальне покращення шкільних умов, зокрема, модернізація стільців і парт або урізноманітнення використовуваних матеріалів з метою покращення умов у навчальних кабінетах.

У 2016-2017 бюджетному році пілотним Положенням було встановлено поріг фінансування проєктних пропозицій у 2,5 тис. євро (1 проєкт-переможець на школу). Наступного, 2017-2018 бюджетного року, поріг фінансування залишився на рівні 2,5 тис. євро на школу, але сам молодіжний ГБ був поширений на 14 шкіл. У 2018-2019 бюджетному році цей поріг було підвищено до **10 тис. євро**, а в Громадському бюджеті молоді **взяли участь 15 шкіл**. За шкільні проєкти можуть голосувати лише учні. У 2019-2020 бюджетному році до Молодіжного ГБ було залучено 15 шкіл, 15 окремих класів – шкільних груп молодіжного ГБ (з 382 учнями), 14 372 школярів і 28 викладачів. В рамках впровадження молодіжного ГБ у 2019-2020 бюджетному році 2 706 учнів взяли участь у 35 учнівських зборах/партисипативних воркшопах, організованих для стимулювання школярів і заохочення їх до виявлення наявних проблем і формулювання ідей для проєктів. Метою таких зборів/воркшопів є заохочення всіх учнів школи до активності, а також сприяння проведенню дискусій та висуненню проєктних пропозицій, обмін інформацією і спільне визначення пріоритетів. У таких зборах можуть брати участь всі учні школи. Учнівські збори координуються Групою Молодіжного ГБ за підтримки Мерії Кашкайша (Департамент громадської участі).

Окрім висунення проєктів, пов'язаних зі школою, механізм молодіжного ГБ надає учням можливість розробки й висунення проєктів муніципального рівня з порогом фінансування до 300 тис. євро. У цьому разі проєктні пропозиції надходять безпосередньо до Групи технічного аналізу загального Громадського бюджету Кашкайша та всі мешканці міста можуть голосувати за проєкти.

Після завершення пілотного року реалізації, були зроблені висновки про необхідність передбачення в кожній школі триваліших періодів для підготовки та інформування викладачів і класних керівників. Було запропоновано запровадити «окремий день» для взаємодії Групи Молодіжного ГБ в повному складі й різних шкільних груп.

Досвід Польщі

У Польщі Шкільний громадський бюджет активно запроваджується починаючи з 2017 року. До цього часу ШГБ запровадили понад 50 шкіл у різних муніципалітетів. Дуже часто ШГБ стає частиною загального процесу Громадського бюджету, активно розвиненого у містах, і це створює сприятливе середовище для зростання популярності шкільних громадських бюджетів по всій Польщі. У більшості міст управління проєктами шкільного громадського бюджету знаходиться у повній компетенції адміністрації навчальних закладів, які приймають рішення щодо самого процесу, його формату, бюджету й правил відбору проєктів.

Далі в цій частині документу аналізується і вивчається досвід впровадження Шкільних громадських бюджетів у Гданську, Варшаві, Кракові і Познані. Аналіз подібних тенденцій та особливостей різних моделей шкільного громадського бюджету в Польщі дозволяє розподілити їх на дві «моделі».

Перша модель характеризується вищим рівнем автономії шкіл. Зокрема, школи самі розробляють положення про шкільний громадський бюджет, визначають правила і кінцеві терміни проєктів, а також форми документів, що застосовуватимуться під час конкурсу. До першої «моделі» можна віднести школи Варшави, Познані та Гданська.

Друга модель включає види шкільних громадських бюджетів, де є ширшими роль і залучення міських рад. Наприклад, заступник Президента м. Краків, відповідальний за питання освіти й молоді, бере участь у процесі ШГБ в регіоні.

Міста Варшава і Гданськ

Школи Варшави (з 2017 року) та Гданська (з 2018 року) мають автономію в рамках ШГБ. За фінансової підтримки міської ради Варшави в рамках проєкту «Молода Варшава. Крутезне місто для молоді 2016-2020» була розроблена спеціальна інструкція "[Szkolny Budżet Partycypacyjny: wskazówki dla początkujących](#)". Важливим є те, що правила є простими й виписані зрозумілим для учнів чином.

Форми для заповнення в рамках ШГБ (наприклад, форма заявки на подання проєкту) є зручними для користувачів - в них необхідно стисло описати мету проєкту, визначити цільову групу користувачів та орієнтовну вартість. Перед стартом шкільного громадського бюджету адміністрація школи розробляє й ухвалює положення, правила, бланки заявок, бланки списку для голосування та подальшу звітність за проєктом, тобто, пакет документів, необхідних для проведення конкурсу. Проєкти до шкільного громадського бюджету можуть подавати учні, їхні батьки або опікуни, якщо вони подають свої ідеї разом, викладачі, представники шкільної адміністрації та іншого шкільного персоналу. Проєкти можуть подавати окремі особи або групи осіб. Тематика проєктів для реалізації за державні кошти не обмежується. Єдиною вимогою до проєктів на етапі попередньої оцінки є їхня застосовність і ефективність використання ресурсів.

Інформаційна кампанія проводиться протягом 2 місяців перед фінальним голосуванням. Заявки подаються в електронному або паперовому вигляді впродовж 5 робочих днів. Протягом наступних 2 днів Комісія, до складу якої входять представники адміністрації навчального закладу, викладачі та члени батьківської ради, приймає рішення щодо результатів відбору проєктів до наступного етапу й оголошує їх перелік.

Під час цього етапу перевірки, проєкти вивчаються на предмет можливості їхньої реалізації. Якщо проєкт містить помилки, учень може протягом двох днів після отримання повідомлення від Комісії внести зміни до своєї заявки. Важливим є те, що заявники, які не дотримались визначених вимог, мають можливість вдосконалити свої проєкти або, у разі відмови, дізнатися про підстави такого рішення. Протягом наступного тижня автори та команди займаються просуванням своїх проєктів.

Голосування відбувається протягом одного дня шляхом електронного й паперового голосування. Результати оголошуються того ж самого дня, а проєкти реалізуються протягом двох тижнів. Обсяг фінансування, який в середньому виділяється на один проєкт в рамках ШГБ, дорівнює 1-3 тис. злотих у Варшаві та приблизно 2 тис. злотих у Гданську.

Процес впровадження проєктів Шкільного громадського бюджету відбувається у певних часових рамках. Положення повинно містити відповідний точний графік. При його визначенні слід брати до уваги такі змінні чинники як шкільний фінансовий рік та, за можливості, максимальну швидкість втілення проєктів-переможців, щоб продемонструвати візуальний ефект успіху ШГБ як перспективного напрямка. Важливим є забезпечення поширення інформації про здійснений проєкт в усій шкільній громаді.

Проєкти можуть бути віддані на аутсорсинг (тобто для реалізації проєкту може бути найнята професійна компанія, наприклад, івент-компанія для організації літнього табору для школярів) або реалізовані самими школярами.

Місто Краків

У Кракові Шкільний громадський бюджет є частиною міського ГБ. Це визначено у відповідній муніципальній Резолюції і означає, що вимоги щодо фінансової звітності, обов'язкові для міського ГБ, застосовуються також до тих проєктів ШГБ, які фінансуються з міського ГБ. Рішення про започаткування та реалізацію шкільного громадського бюджету приймається на рівні Президента міста і відноситься до сфери відповідальності його/її заступника, відповідального за питання освіти, молоді та спорту. Будь-який мешканець міста може голосувати лише за один проєкт (шляхом електронного або паперового голосування). Для проведення паперового голосування школа організує дільницю для голосування з відкритим для загального ознайомлення переліком проєктів і правилами голосування. Бюлетені рахує спеціальна комісія, до складу якої входять заступник міського голови, представники молодіжної ради міста, представники школи. Комісія ухвалює і відповідним чином публікує протокол підрахунку бюлетенів.

Члени комісії не мають права брати участь у голосуванні. Якщо бюджет відібраного проєкту перевищує фінансовий поріг, то він може бути реалізований частково. Якщо його часткова реалізація є неможливою, цей проєкт відхиляється і фінансування отримує наступний проєкт, який отримав більшість голосів після обраного. Проєкти, що перемогли, виконуються протягом академічного року.

Місто Познань

У порівнянні з іншими викладеними вище прикладами з досвіду Польщі, шкільний громадський бюджет Познані є більшою мірою цифровізованим – проєкти подаються шляхом заповнення заявки на сайті www.konsultacje.metropoliapoznan.pl. Проєктні пропозиції можуть подавати як самі учні, так і команди, що включають батьків або менторів. Один учень або одна команда може подати лише один проєкт.

Завданням наглядового комітету, до складу якого входять, поміж іншими, директор школи та його/її заступник/ця, а також 7 викладачів, є огляд проєктів і надання висновків, які затверджуються в окремо визначені строки. Рішення приймається шляхом затвердження переліку проєктів, відібраних для голосування. Цей перелік також публікується на сайті www.konsultacje.metropoliapoznan.pl і розміщується на шкільній дошці оголошень. Проєкти можуть стосуватися й мати користь для всього міста або шкільної громади, повинні мати інвестиційний характер, і їхнє впровадження має бути завершено до кінця календарного року.

Голосування відбувається протягом місяця після публікації проєктів. Кожен мешканець міста може голосувати лише за один проєкт у рамках шкільного громадського бюджету. Бюджетні пропозиції можуть подавати самі учні або команди з можливою участю батьків або менторів. Один учень або одна команда можуть подати лише один проєкт. Голосування базується на принципах конфіденційності та неупередженості. Члени Наглядового комітету, створеного для підрахунку голосів після голосування, не мають права голосувати особисто. У разі рівної кількості голосів, поданих за два проєкти або більше, проєкт-переможець або проєкти-переможці визначаються шляхом жеребкування. Результати голосування оголошуються також на сайті www.konsultacje.metropoliapoznan.pl та на шкільній дошці оголошень. Максимальний бюджет одного проєкту становить **1 тис. злотих**.

У Познані створено місцеву мережу "Dzialamy!" («Ми діємо»), яка функціонує за фінансової підтримки Національного інституту свободи. Ця мережа охоплює 22 міста, які об'єднали зусилля з метою сприяння впровадженню ШГБ у своїх регіонах. Мережа організує тренінги для викладачів, батьків та учнів на тему створення проєктів і подачі заявок під час конкурсу в рамках ШГБ. Це - програма навчання для учнів і викладачів з питань створення та написання проєктів, а також подачі заявок; тематичні рекомендації та навчальні матеріали, що публікуються онлайн.

Франція, місто Париж

Завдяки Громадському бюджету Парижа мешканці цього міста з 2014 року мають можливість приймати рішення про використання 5% міського інвестиційного бюджету, або приблизно 100 млн. євро на рік. У Громадському бюджеті можуть брати участь усі парижани, незалежно від віку або національності. Шкільний громадський бюджет був запроваджений у 2016 році як складова частина загального ГБ у початкових та середніх школах. У 2019 році вже 91 % початкових шкіл і 96 % середніх шкіл («коледжів») Парижа взяли участь у шкільному громадському бюджеті (ШГБ заснований на добровільній участі шкіл у цьому процесі).

У [Хартії шкільного громадського бюджету для шкіл](#) (початкових і середніх) встановлено основні правила ШГБ і визначено чотири тематичні сфери вдосконалення шкільних процесів: 1) «школа як місце експериментування», 2) «школа 2.0», 3) «школа як спортивний майданчик», 4) «школа приємних вражень». У кожній сфері на розсуд дітей пропонуються конкретні й інноваційні проєкти. Після дискусій зі школярами кожна школа обирає лише одну тематичну сферу вдосконалення. На етапі голосування кожен зі школярів віддає свій голос за проєкт, який йому/їй сподобався з числа запропонованих (в обраному меню/каталозі⁵). Проєкти стосуються обладнання, яке може покращити функціонування шкільного закладу, процесу викладання або якості шкільних умов. Процедури голосування повною мірою віддані на розсуд кожної зі шкіл. Голосувати можуть цілі класи або учні особисто.

⁵ З каталогами для коледжів і шкіл на 2019 рік можна ознайомитися за посиланням: https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/jsp/site/Portal.jsp?document_id=6752&portlet_id=165

До шкіл різних ступенів застосовуються однакові правила й механізми, але між ними є різниця у двох аспектах. По-перше, міська адміністрація надає різні «меню» проєктів за кожною з тематичних сфер, відповідно до віку дітей. По-друге, є різниця в обсязі бюджетів (наприклад, у 2019 році обсяг бюджету за темою «школа 2.0» становив 12 тис. євро для початкових шкіл і 40 тис. євро для середніх шкіл). У кожній зі шкіл перемогу може одержати лише один проєкт.

Процес Шкільного громадського бюджету починається із залучення шкільних закладів, оскільки для всіх шкіл участь у ШГБ є добровільною. Головну роль у цьому відіграє Паризька академія. Академія об'єднує школи й університети, географічно розташовані в Парижі. Навчальні установи, об'єднані під егідою Паризької академії, забезпечують будь-які освітні потреби, від дитячого садка до університету. Роль цього органу полягає, у тому числі, в залученні шкільних закладів до участі в шкільному громадському бюджеті і в інформуванні шкіл про початок процесу.

Проєкт, що отримав більшість голосів, надсилається до міської адміністрації (мерії) Парижа на електронну адресу dasco-bpcolleges@paris.fr для перевірки, затвердження та подальшого впровадження. Набір документів під заголовком «Мій громадський бюджет» повинен містити інформацію, яка докладно описує процес, результатом якого став відбір цього проєкту, включаючи такі аспекти, як освітній вимір проєкту, процедура організації шкільних дискусій, процес голосування, включно зі світлинами, відео тощо. Ця інформація потрібна для висновку про те, що до процесів був залучений увесь шкільний заклад і що вибір проєкту є повноцінним результатом роботи із залучення школярів.

Під час першого, пілотного, року впровадження ШГБ, шкільні заклади подавали переліки з проєктів, що отримали перші три місця під час голосування (самі школярі також мали по три голоси), на розгляд і вивчення до міського комітету. До його складу входили представники відповідних департаментів, ректори, представники ради директорів шкіл. Комісія, враховуючи бюджетні й технічні обмеження кожного навчального закладу, мала право обирати проєкти, що посіли другі та треті місця.

Адміністрація Парижа надає школам субсидії для закупівлі обладнання, необхідного для реалізації проєктів. Міська адміністрація також надає допомогу у виборі технічних рішень та у відборі постачальників для реалізації проєктів.

Литва, місто Калвеляй

Гімназія с. Ейтмінішкес і гімназія «Аушра» с. Калвеляй (Литва)

У 2019 році Трансперенсі Інтернешнл Литва підтримала пілотні шкільні громадські бюджети у двох школах Вільнюського району. Процес ШГБ регулюється відповідно до [Концепції національної молодіжної політики Литви](#)⁶, а також статті 4 Закону Литовської Республіки про засади молодіжної політики. У 2019 році учні гімназії с. Ейтмінішкес і гімназії с. Калвеляй «Аушра» протягом двох місяців [обговорювали потреби шкільних спільнот](#), вивчали, як приймаються фінансові рішення на рівні шкіл, міст і Європейського Союзу загалом, а також вирішували, як найкращим чином витратити їхні шкільні бюджети розміром, відповідно, в 1 тис. і 1,5 тис. євро.

У гімназії с. Ейтмінішкес до ШГБ залучено 60 школярів. Обсяг ШГБ становив 1 тис. євро на один проєкт. Школярі запропонували сім проєктів. Проєкт-переможець мав назву «Простір для занять на свіжому повітрі». У другій школі – гімназії с. Калвеляй «Аушра» – до ШГБ було залучено 80 школярів. Обсяг ШГБ становив 1,5 тис. євро і було подано три проєкти. Проєкт-переможець мав назву «Ми – за спорт» і стосувався спортивного обладнання для школи.

Організація і впровадження шкільного громадського бюджету здійснювалися в наступні етапи.

1. Трансперенсі Інтернешнл Литва разом зі шкільними адміністраціями узгодила процес громадського бюджету, зокрема, частину шкільного бюджету, яку можна було використати на ініціативу ГБ; ліміт часу, який можна було присвятити реалізації ініціативи ГБ; настанови щодо ідей, які могли б бути впроваджені в школах.
2. Запропоновано створення Консультативної групи шляхом відбору 3-5 викладачів та/або представників адміністрації школи, які могли б консультувати учнів, що бажали подати ідеї на голосування.
3. Трансперенсі Інтернешнл Литва представила цю ініціативу на розгляд шкільних громад.
4. Школярі запропонували ідеї стосовно того, що вони хотіли б мати у своїх школах; вони деталізували свої ідеї та оцінили витрати, необхідні для їхньої реалізації.
5. Школярі мали можливість консультуватися зі шкільними адміністраціями й викладачами (Консультативними групами) та вдосконалювати свої ідеї. Презентація ідей відбувалася у загальних приміщеннях шкіл, фінальні версії своїх ідей представлено іншим учасникам шкільних спільнот, ставились питання щодо їхньої реалізації.

⁶ Youth policies in Lithuania. – Режим доступу: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/sites/youthwiki/files/gdllithuania.pdf>

6. Учні, викладачі та шкільні адміністрації взяли участь у голосуванні.

Італія. Інститут Кремона-Дзаппа

Центр досліджень партисипативної демократії, організація у Мілані, що вивчає питання демократії участі, подав заявку до відкритого конкурсу ЄС щодо реалізації онлайн-проєкту «Громадський бюджет», націлений на залучення молоді. Цей проєкт був реалізований разом з Інститутом Кремона-Дзаппа, ліцеєм з науково-технічними спеціалістами в його складі.

Спочатку були визначені правила й етапи проєкту. Поміж іншим, це передбачало присутність модераторів дискусій (якими були визначені представники учнів), можливість висувати проєкти для груп із трьох учнів, а також можливість голосувати за кілька пропозицій без обмежень. Потім відбулася дискусія за участі модераторів у кількох класах, організована завдяки представникам студентів / лідерам проєктів, а також організаційному комітетові з представників школи, після чого пропозиції було завантажено на платформу OPIN.me згідно з ключовими критеріями (максимум два проєкти на клас, наявність чіткої ідеї і попередньої оцінки витрат). На самій платформі пропозиції можна було коментувати і «лайкати». Отже, 10 ідей, що одержали найбільшу підтримку, після оцінки спеціальною комісією, перетворилися на реальні проєкти. Результат був позитивним: в ході першого етапу проєкту, який здійснювався на цій платформі, 446 учнів (приблизно одна третина) зареєструвалися на платформі для голосування за проєктні ідеї, і це було оцінено як важливий крок до стимулювання їхньої участі офлайн, особливо під час дня відкритих дверей у школі, коли команди учнів отримали можливість особисто презентувати свої проєкти.

УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ ШКІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ

На даний момент лише в двох громадах України повноцінно запроваджено Шкільний громадський бюджет - у Вінницькій міській об'єднаній територіальній громаді та в Полтавській області.

У Вінницькій ОТГ: 36 муніципальних закладів загальної середньої освіти (школи) і 4 приватні заклади. В 2019 році до шкільного громадського бюджету долучився 21 заклад. В Полтавській області всього 603 загальноосвітніх навчальних заклади. З них у Шкільному громадському бюджеті взяли участь 122 (97 сільських та 25 міських).

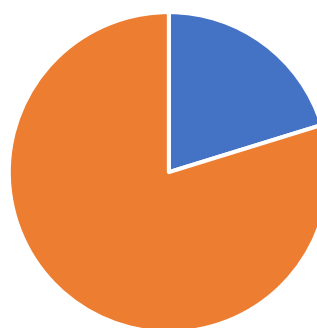
Діаграма №1. Участь загальноосвітніх навчальних закладів у Шкільному громадському бюджеті в 2019 році.

Вінницька ОТГ
(40 шкіл)

■ Брали участь (21) ■ Не приймали участь (19)

Полтавська область
(603 школи)

■ Брали участь (122) ■ Не брали участь (481)

1. Вінницька міська об'єднана територіальна громада

Процедура проведення Шкільного громадського бюджету регламентується рішенням виконавчого комітету міської ради від 30.01.2020 р. № 209 "[Про Бюджет шкільних проєктів](#)".⁷

Відповідальним за організацію всього процесу Шкільного громадського бюджету, згідно Положення, є Департамент освіти Вінницької міської ради. Контроль за виконанням рішення здійснює заступник міського голови. За реалізацію проєктів переможців відповідальними є структурні підрозділи Вінницької міської ради, яких визначено замовниками та головними розпорядниками коштів.

Координацією виконання основних заходів щодо впровадження та функціонування Бюджету шкільних проєктів займається Координаційна рада⁸. Це тимчасово діючий консультативно-дорадчий орган, склад якого формується Департаментом освіти міської ради та затверджується розпорядженням міського голови. До Координаційної ради конкурсу входять представники:

- учнівського врядування закладів загальної середньої освіти (по одному учню від закладу);
- інститутів громадянського суспільства;
- профільних виконавчих органів міської ради;
- комунальних підприємств міської ради;
- консультативно-дорадчих органів міської ради;
- засобів масової інформації.

Прийняття рішень, щодо визначення проєктів переможців у Вінницькій моделі шкільного громадського бюджету відбувається в два етапи:

- I етап - рішення щодо умов голосування приймає заклад (Рада школи), лічильна комісія складається з 7 представників учнівського врядування, склад якої затверджується Радою школи.
- II етап - оцінювання проєктів, що пройшли експертизу. Здійснюється Координаційною радою (2/3 складу - діти).

Загальний обсяг фінансування на проєкти Шкільного громадського бюджету складає на 2020 рік 2 000 000 грн. Всі проєкти поділено на дві категорії: великі - обсяг фінансування яких становить не більше 300 тис. грн., та малі - обсяг фінансування проєкту яких становить не більше 100 тис. грн. Кожна школа, що бере участь у конкурсі, на етапі голосування має визначити лише один (великий, або малий) проєкт переможець. Подавати проєкти можуть учні віком 10-18 років (5-11 класи), а голосують за проєкти учні 1-11 класів (остаточне рішення щодо участі у голосуванні приймають Ради школи). Голосування відбувається в паперовій формі.

Проєкти, які подають учні, повинні реалізовуватись на території закладу освіти, пришкільній території або в мікрорайоні міста. Тематика проєктів визначена чіткими категоріями, це мають бути інфраструктурні, культурно-мистецькі, оздоровчо-спортивні, науково-просвітницькі, соціальні. Також є обов'язкові вимоги до проєктів:

- не повинен суперечити чинному законодавству України;
- не повинен містити ненормативну лексику, наклепи, заклики до насильства, зміни конституційного ладу країни тощо;
- повинен відповідати меті та тематиці Конкурсу;
- повинен бути реалізований до кінця бюджетного року.

Шкільний громадський бюджет Вінницької міської об'єднаної територіальної громади проходить в декілька етапів. Перший етап – шкільний, проходить 03 лютого – 01 березня. Він включає:

- написання проєктів;
- інформаційна кампанія;
- голосування, обрання одного переможця та передача проєкту на другий етап.

Другий етап – міський. На цьому етапі проєкти опрацьовує Департамент освіти. Прийом проєктів від шкіл проходить до 05 березня. Створена Експертна група з числа представників Департаменту освіти та інших структурних підрозділів міської ради перевіряє проєкти на предмет можливості або неможливості їх реалізації та кошторисної вартості до 31 березня та

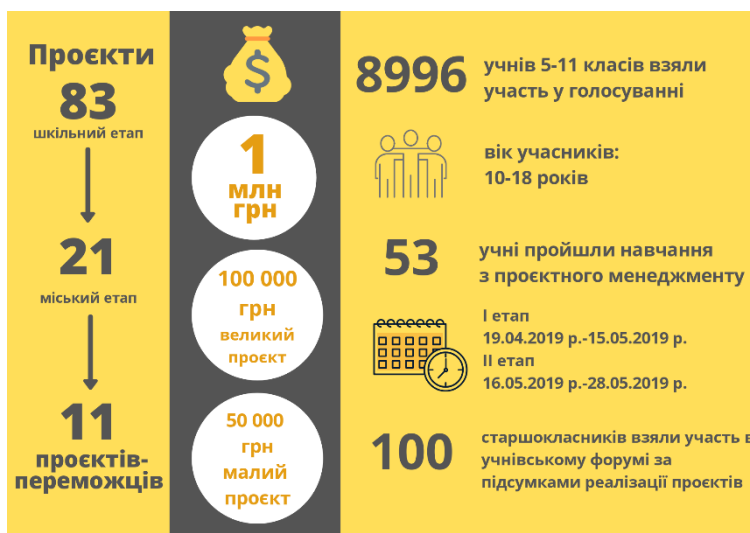
⁷ Вінницька міська рада. Рішення про Бюджет шкільних проєктів. Режим доступу: <https://bit.ly/2UT34Ax>

⁸ Бюджет шкільних проєктів. Координаційна рада. Режим доступу: <https://schoolprojects.vmr.gov.ua/Lists/List/ShowContent.aspx?ID=4>

надає рекомендації авторам щодо необхідності їх доопрацювання. Важливим є те, що Експертна група не відхиляє проекти, навіть якщо автор не вважає доцільним вносити зміни відповідно до наданих рекомендацій. Координаційна рада визначає проекти-переможці. Подання уточнених проектів відбувається до 03 квітня.

Захист проекту автором та командою відбувається публічно впродовж дня перед членами Координаційної ради. Всі команди можуть бути присутні під час презентації проектів. Координаційна рада визначає проекти-переможці за максимальною кількістю балів відповідно.

Реалізація проекту-переможця у закладі загальної середньої освіти, який отримав фінансування, обов'язково повинна розпочатись до 01 вересня. Якщо не розпочато його впровадження, то даний заклад втрачає право реалізовувати свій проект. Таке право отримує заклад, чий проект у рейтингу проектів стоїть першим після переможців.

Інфографіка 1. Показники Шкільного громадського бюджету Вінницької ОТГ в 2019 році.⁹

2. Полтавська область

Процедура проведення Шкільного громадського бюджету регламентується рішенням п'ятнадцятої сесії Полтавської обласної ради сьомого скликання від 26 квітня 2017 року № 445 [«Про обласну програму "Бюджет участі Полтавської області на 2017 – 2020 роки"»](#)¹⁰ (зі змінами) та розпорядженням голови обласної ради від 02.08.2019 № 167 [«Про затвердження Положення про супровід та реалізацію проектів шкільного громадського бюджету Полтавської області»](#)¹¹.

Організацію та координацію шкільного громадського бюджету Полтавської області здійснюють: відділ інвестиційної діяльності та проектного менеджменту, відділ фінансового та господарського забезпечення, відділ інформаційного та аналітичного забезпечення виконавчого апарату Полтавської обласної ради. Контроль за виконанням здійснює голова Полтавської обласної ради. Відповідальними за реалізацію проектів переможців є місцеві ради Полтавської області, яких визначено замовниками та головними розпорядниками коштів.

Голова обласної ради розпорядженням створює постійно діючий консультативно-дорадчий орган - Робочу групу, з числа представників виконавчого апарату Полтавської обласної ради, структурних підрозділів Полтавської обласної державної адміністрації та громадських організацій (за згодою). Він також очолює її та головує на засіданнях. На Робочу групу покладено чіткі завдання, відповідно до Положення:

- затвердження переліку проектів, допущених до голосування;
- сприяння організації голосування за проектні ініціативи мешканців з метою визначення проектів-переможців;
- затвердження переліку проектів-переможців;
- внесення пропозицій щодо зміни алгоритму визначення проектів-переможців;
- розгляд проблемних питань, скарг та порушень, що виникають в процесі реалізації обласної програми «Бюджет участі Полтавської області на 2017 – 2020 роки» (далі – Програма);
- внесення пропозицій щодо зміни обсягу фінансування заходів Програми;
- інші завдання з метою координації виконання основних заходів щодо впровадження та функціонування ШГБ в Полтавській області.

Робоча група має право:

⁹ Режим доступу: <https://schoolprojects.vmr.gov.ua/default.aspx>

¹⁰ Режим доступу: <https://oblrada-pl.gov.ua/ses/7/29/1252.pdf>

¹¹ Режим доступу: https://oblrada-pl.gov.ua/budget_uchasti/pologennyaSGB.pdf

- здійснювати перевірку поданих проектних пропозицій після розгляду проектів відділом інвестиційної діяльності та проектного менеджменту виконавчого апарату обласної ради;
- визначати критерії проведення перевірок голосів, авторів та модераторів за необхідністю;
- вносити пропозиції щодо зміни будь-яких пунктів Положення з метою попередження та уникнення порушень умов Положення.

Організацію розгляду проектів здійснює відділ інвестиційної діяльності та проектного менеджменту виконавчого апарату Полтавської обласної ради. Перевірку поданих проектних пропозицій після розгляду здійснює робоча група. Загальний обсяг фінансування на проекти Шкільного громадського бюджету складає на 2020 рік 3 000 000 грн. Фінансування проектів переможців Шкільного громадського бюджету відбувається за рахунок коштів обласного бюджету та бюджетів місцевих рад у співвідношенні 50х50: до 50 тис. грн – з обласного бюджету та 50 тис. грн і більше – з бюджетів місцевих рад.

Подавати проекти можуть дієздатні громадяни України віком від 14 років до 18 років, які проживають та є учнями закладів системи загальної середньої освіти Полтавської області. Голосувати за проекти можуть мешканці Полтавської області віком від 14 років. Голосування відбувається виключно в електронному вигляді¹². Проекти, які подають учні, повинні реалізовуватись на території Закладу системи загальної середньої освіти Полтавської області або пришкільній території.

За рахунок коштів Шкільного громадського бюджету фінансуються проекти, реалізація яких спрямована на покращення умов навчально-виховного процесу в закладах системи загальної середньої освіти Полтавської області. При підготовці проекту автор також забезпечує його відповідність таким вимогам:

- бюджет проекту, розрахований автором, включає всі витрати та погоджений структурним підрозділом з питань фінансів відповідного органу місцевого самоврядування;
- питання реалізації проекту знаходиться в межах повноважень органів місцевого самоврядування Полтавської області;
- план реалізації проекту (у разі перемоги) погоджено з керівником навчального закладу;
- реалізація проекту здійснюється в межах одного календарного року;
- усі обов'язкові поля аплікаційної форми подання проекту заповнені.

Шкільний громадський бюджет Полтавської області проходить в декілька етапів:

- I етап – інформаційно-промоційна кампанія;
- II етап – подача проектів (20.09 – 20.10);
- III етап – перевірка та оприлюднення проектів (21.10 – 27.10);
- IV етап – голосування (30.10 – 14.11);
- V етап – визначення переможців (до 30.11);
- VI етап – реалізація проектів переможців (протягом наступного року).

Інфографіка 2. Показники Шкільного громадського бюджету Полтавської

області в 2019 році.¹³

¹² Шкільний громадський бюджет Полтавської області. Режим доступу: <https://smartregion.pl.ua/sb>

¹³ https://oblrada-pl.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8947&Itemid=209 та <https://smartregion.pl.ua/sb>

4. ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ТА АНАЛІЗ ДАНИХ

Згідно статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»¹⁴, молодь, молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років. Станом на кінець 2019 року в Україні проживає приблизно 11,6 млн. молодих людей, що становить приблизно 27,8% від загального постійного населення країни (41,7 млн.¹⁵).

Потужну державу і конкурентоздатну економіку створює згуртована спільнота творчих особистостей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. Здається, це просто і зрозуміло. Питання тільки в тому, де взяти таких громадян. Міністерство освіти та науки стверджує³: таких громадян можна тільки виростити. Так, перші враження про себе і про світ дитина отримує в сім'ї. Але її особистість, громадянська позиція, моральні якості, соціальні контакти формуються під час першої системної самостійної діяльності – упродовж навчання.

Тому центральну роль у вихованні громадянина, який є особистістю, патріотом та новатором, має виконувати система загальної середньої освіти – Нова українська школа.

В Україні, згідно даних Міністерства освіти і науки¹⁶ налічується 16176 закладів повної середньої освіти, в яких навчається 3,9 млн. учнів (9,35% від загального постійного населення країни) та викладає 441 тис. педагогів, в тому числі створено 887 опорних шкіл з 1342 їх філіями де проходить навчання 389,6 тис учнів¹⁷. Отже, як можна побачити, молодь і школярі – це активні учасники громадського життя суспільства, найактивніша демографічна група.

Розпочинаючи роботу над розробкою моделей Шкільного громадського бюджету, згідно методології CivicLab проєкту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні» та відповідно до Кодексу кращих практик громадської участі у процесі прийняття рішень, ми залучили на ранніх етапах шість цільових груп, що мають вплив на формування та прийняття рішень: директори/ки шкіл та вчителі, батьківські спільноти, представники/ці місцевих та центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних експертних організацій, та неурядових організацій.

Напрацювання моделей відбувалось в три етапи. **Перший – онлайн опитування** серед цільових груп. **Другий – проведення заходу ExpertCamp** «Шкільний громадський бюджет: кращі практики та пошук рішень для українських громад»¹⁸ де відбулось експертне опрацювання концепції, моделі та правил проведення Шкільного громадського бюджету, відповідно до інноваційної та передової методології CivicLab із застосуванням цифрової компоненти аналізу напрацювань та прогнозування результатів рішень. **Третій етап – первинний аналіз**, обробка та угруповання даних, отриманих під час проведення CivicLab ExpertCamp. І **четвертий етап: експертно-аналітична робота** з опрацювання даних третього етапу та дослідження кращих міжнародних практик молодіжної участі та шкільного громадського бюджету, проведене з урахуванням особливостей українських громад.

Отже, окрім визначених 6-ти цільових груп, учасників першого і другого етапу було поділено на три категорії: ті, хто має відношення до громад, де вже впроваджено Шкільний громадський бюджет, де планується впровадження і тих, де нема і поки не планується (або питання ще вирішується) впровадження.

ПЕРШИЙ ЕТАП. АНАЛІЗ ДАНИХ ОНЛАЙН ОПИТУВАННЯ.

Загалом в онлайн опитуванні взяло участь 39 людей з 14 міст України (Діаграма №2), відповідно до обраних цільових груп (Діаграма №3) та категорій (Діаграма №4).

Кожному респонденту було поставлено 14 тематичних питань, відповіді на які характеризують: проблематику, очікування від впровадження нового інструменту участі, параметри етапів Шкільного громадського бюджету, тощо. Детальна аналітика та зведені дані представлено в Презентації результатів опитування¹⁹. Ми ж зупинимось на трендах, що висвітлюють ключові тенденції.

¹⁴ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

¹⁵ Станом на 01.02.20 за даними Держстату України: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/news/op_popul.asp

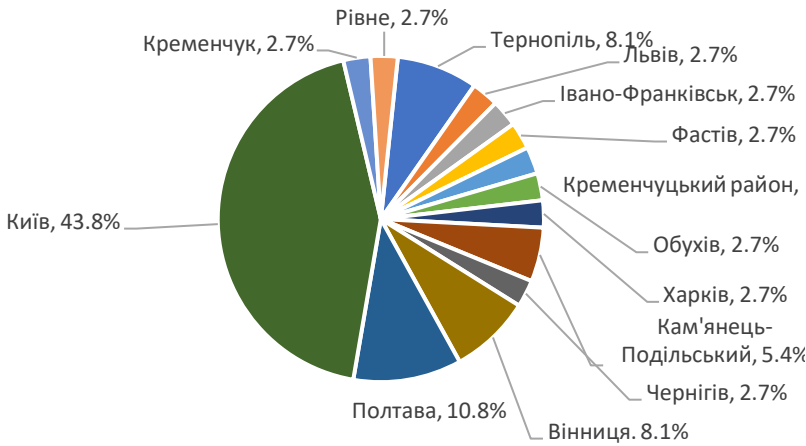
¹⁶ Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>

¹⁷ Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/education/gallery>

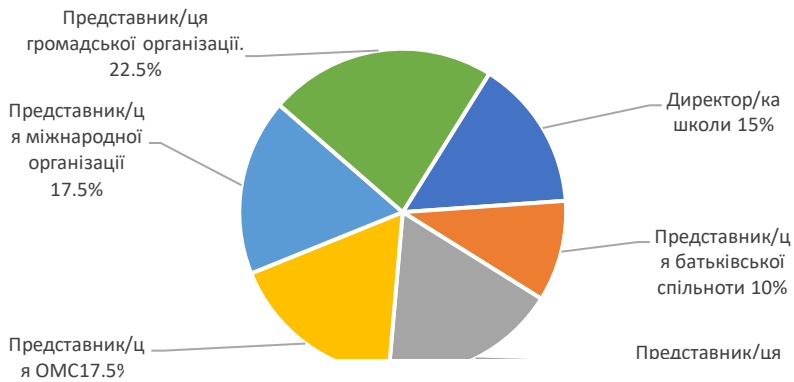
¹⁸ Подія заходу на Фейсбук: <https://www.facebook.com/events/127868955196703/>

¹⁹ Режим доступу: <https://bit.ly/3b2FEzm>

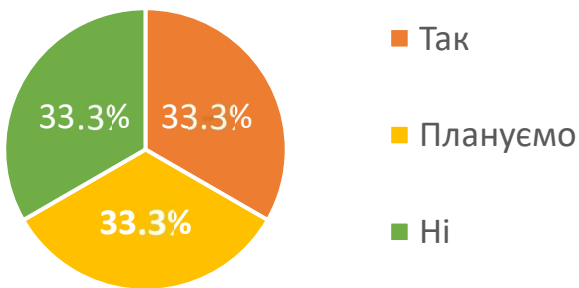
Діаграма 2. Розподіл респондентів по містах

Діаграма 3. Розподіл респондентів по цільових групах

Діаграма 4. Розподіл респондентів по категоріях

окремий бюджет від загального громадського бюджету, при цьому кожна школа отримує власний бюджет на проекти;

Серед гострих питань та проблем, які були зазначені респондентами, як нагальні та ті, що цікавлять респондентів, можна виокремити наступні: «Чи потрібен Шкільний громадський бюджет?», «Яким містам це потрібно?», «Які критерії ефективності?», «Яка модель дієва?», «Як уникнути впливу вчителів і адміністрації на процеси?».

Серед пропозицій було висловлено наступне: «цікавлять міжнародні практики та стандарти щодо реалізації шкільного громадського бюджету», «віра в молодь», «участь дітей у прийнятті рішень». Питанням, яке респонденти оцінили для себе, як найскладніше для вирішення було: «як уникнути впливу адмінресурсу та вирішення питань, пов'язаних із голосуванням?».

Також показовими виявились відповіді респондентів на запитання: «Якщо Ви вже робили кроки до вирішення питання впровадження ШГБ, що, на Вашу думку, було найскладнішим?», «Чому не досягли результату?». Переважна більшість відповідей позитивна, але частина вказує на відсутність політичної волі або навпаки, вона з'являється напередодні виборів, а частина вказує на проблеми із реалізацією проектів, які виникають з вини безпосереднього виконавця, що виграв тендер та реалізує проект.

Респондентам було запропоновано також висловити своє бачення параметрів шкільного громадського бюджету. Зокрема в частині форм голосування: 46,2% - за

електронне голосування, 35,9% - за змішану форму (електронне та паперове), лише паперове голосування підтримали 7,7% респондентів. Стосовно віку дітей, які можуть подавати проекти (Діаграма №5) респонденти запропонували три варіанти: 43,6% зазначили, що подавати можуть діти 7 класу і старше, інші два варіанти: 5 клас і старше та будь який (головне, щоб школяр) - набрали однаковий відсоток: 28,2%:

Щодо джерела бюджетних коштів на проекти (Діаграма №6), респондентами було запропоновано 6 варіантів, серед яких 3 були найчастіші: 35,9% - повинен бути

33,3% висловились також за окремий бюджет, натомість загальну суму для всіх шкіл; 23,1% - вважає, що бюджет повинен бути в складі загального Громадського бюджету, як один із його напрямків з окремим обсягом фінансування.

На питання «Хто може голосувати за проекти» респондентами було запропоновано 10 різних варіантів, 3 з яких набрали більше всього відсотків: 33,33% вважають, що голосування повинно проходити в два етапи, діти на рівні школи обирають проекти, а комісія на другому етапі зі всіх обраних проектів визначає переможця; 28,21% визначили, що голосувати повинні діти за проекти своєї школи; 20,51% вважають, що голосувати можуть діти всіх шкіл за будь-які проекти школи.

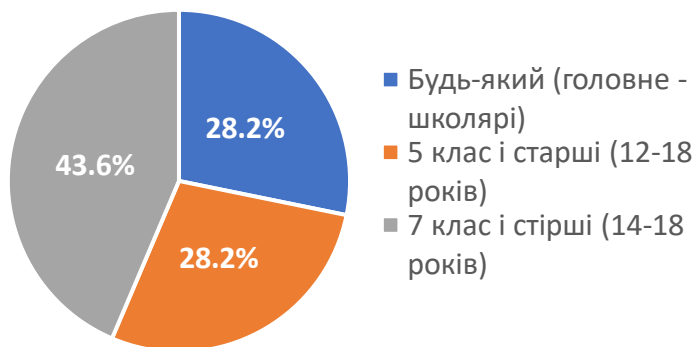
Відповіді на запитання, щодо території, на якій можуть бути реалізовані проекти Шкільного громадського бюджету (Діаграма №7) розподілились наступним чином: 43,6% респондентів вважають, що це може бути територія всього міста, а 51,3% вважає, що це повинна бути лише територія школи.

Висновок першого етапу.

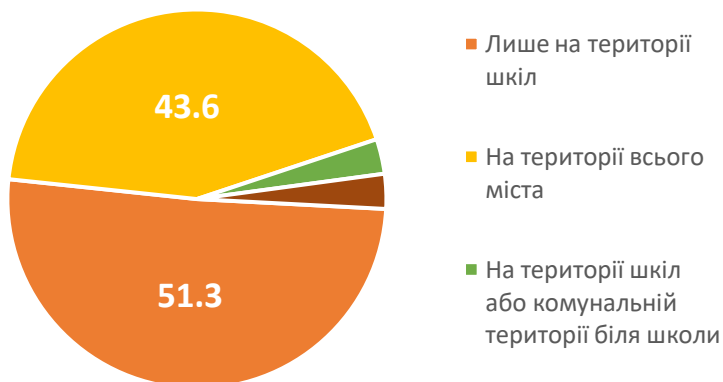
Як можна бачити, більшість учасників розуміється на параметрах шкільного громадського бюджету: вік дітей, з якого вони можуть подавати та голосувати за проекти, на якій території мають реалізовуватись проекти, як має бути сформований бюджет на реалізацію проектів. Водночас, це бачення має дві або три альтернативні варіанти. При тому, відповіді на питання в якій ситуації, при яких умовах і для якої громади може бути використана та чи інша альтернатива – немає. Про це свідчать відповіді на відкриті запитання, в яких респонденти виражають застереження щодо наявності адміністративного впливу на прийняття рішень, відсутність політичної волі до впровадження інноваційного інструменту участі шкільної молоді у прийнятті рішень, потребі в ознайомленні з міжнародним досвідом впровадження тощо.

Тому, виходячи із результатів опитування, стає актуальним наступне: чи можна набір певних параметрів Шкільного громадського бюджету вважати за його модель, або треба з'ясувати інші критерії, на основі яких мають формуватися базові моделі, а параметри визначають та характеризують іншу сторону: процеси та етапи шкільного громадського бюджету? Чи існує алгоритм, який дозволяє обрати/сформувати оптимальну модель, що враховує індивідуальні особливості та потреби кожної громади? Як з безлічі комбінацій параметрів вибрати необхідні і чи будуть вони відповідати обраній моделі?

Діаграма 5. Діти якого віку можуть подавати проекти?

Діаграма 7. Бюджет #ШГБ повинен бути (%)

ДРУГИЙ ЕТАП. НАПРАЦЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОГО СЕМІНАРУ CIVICLAB EXPERTCAMP

На всі вищезазначені запитання, завдяки використанню методики CivicLab, розробленої в рамках проекту Ради Європи «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні», було знайдено відповідь під час проведення заходу CivicLab ExpertCamp «Шкільний громадський бюджет: кращі практики та пошук рішень для українських громад», що відбувся 27 лютого 2020 року. В експертному семінарі взяло участь 46 учасників в 6 цільових групах з 13 міст України. Було залучено представників 5 міжнародних експертних організацій, що займаються впровадженням бюджету участі в українських громадах та представників двох національних систем голосування. Результати заходу відображені на інфографіці (Інфографіка №3).

Напрацювання відбувалось в 4-х групах учасників, завдяки використанню спеціально розробленого модулю цифрової компоненти: «Матриця концепцій: розробка основи для формування концепцій варіантів нормативно-правових актів». Головним була апробація алгоритму формування індивідуальної моделі та матриці розробки параметрів шкільного громадського бюджету²⁰.

В ході роботи учасники напрацювали 56 пропозицій щодо вирішення проблем, пов'язаних із процесом впровадження та проведення Шкільного громадського бюджету. Опрацювали їх вплив на етапи та стейкхолдерів. Розробили мету та візію Шкільного громадського бюджету, визначили ключові моменти, на які треба звертати увагу під час розробки положення та безпосередньо його впровадження, напрацювали варіанти значень для кожного з його параметрів. Аналіз даних показав наступні тенденції.

Інфографіка 3. Результати CivicLab ExpertCamp «Шкільний громадський бюджет: кращі практики та пошук рішень для українських громад», що відбувся 27 лютого 2020 року

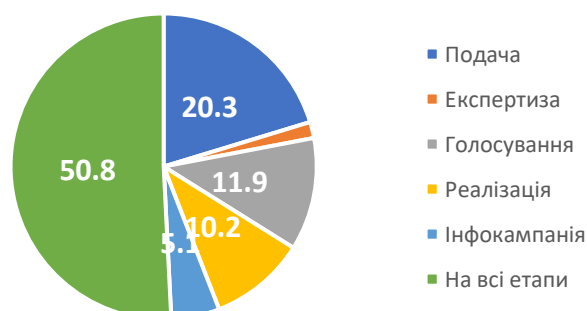
Висновок другого етапу.

Завдяки використанню цифрової компоненти аналізу та прогнозування рішень, безпосередньо на заході вдалось практично випробувати отримані напрацювання, розробивши індивідуальні моделі та прописати чіткі параметри Шкільного громадського бюджету для чотирьох реальних міст України.

ТРЕТІЙ ЕТАП. АНАЛІЗ ДАНИХ ЕКСПЕРТНОГО СЕМІНАРУ CIVICLAB EXPERTCAMP

Третій етап передбачав агрегацію, безпосередній аналіз та наступну практичну апробацію всіх отриманих даних. Учасники CivicLab ExpertCamp вважають, що більшість визначених проблем мають вплив на всі етапи шкільного

Діаграма 8. Вплив проблем та переваг на етапи ШГБ (%)

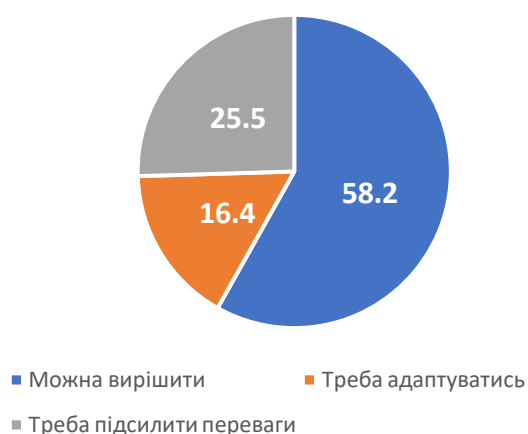
²⁰ Режим доступу: <https://bit.ly/3e7ypZb>

громадського бюджету (50,8%), 20,3% проблем - впливають безпосередньо на етап подачі проектів, а 11,9% - на етап голосування та 10,2% на етап реалізації (Діаграма №8). При тому, 58,2% проблем можна вирішити використовуючи український (47,3%), 29,1% - міжнародний досвід, а 23,6% проблем потребують додаткового вивчення щодо використання того чи іншого досвіду (Діаграми №9-10). Учасники також зазначили, що головною перевагою є потенціал дітей, яких треба залучати до всіх процесів Шкільного громадського бюджету, використовувати та підсилювати.

Учасники CivicLab ExpertCamp напрацювали для кожного з етапів Шкільного громадського бюджету ключові моменти та інновації, що якісно покращують та дозволяють досягти кінцевої мети: формування свідомого активного громадянина та успішної реалізації проектів школярів.

Щодо загальних підходів та координації процесу в цілому, учасниками було зазначено, що це питання потребує створення окремої групи супроводу, яка б проводила навчання та координацію на всіх етапах, а не лише виконувала функцію експертизи та визначала/затверджувала проекти-переможці. В частині проведення інформаційної кампанії, то вона на

Діаграма 9. Оцінка проблем та переваг (%)

думку учасників повинна забезпечити не лише інформування, а найголовніше – навчання та просвітництво в частині: «реалізації права дітей бути почутим», «бути частиною громади», «вміти демократично впливати на процеси міста», «унеможливлення адміністративного тиску через прозорість процесів», «формування активної молоді з якісними пріоритетами», «формування практичних навиків», - те, що зараз не в достатній мірі дає шкільна програма. До освітніх заходів на всіх етапах повинні бути залучені всі школярі. Також учасники напрацювали варіанти значень для двох груп параметрів: фінансових та організаційних, які ми проаналізували, угрупували і виклали в загальну таблицю варіантів. Вся аналітика та напрацювання груп доступні в матриці цифрової компоненти²¹.

Висновок третього етапу.

Напрацювання груп підтвердило, що всі параметри шкільного громадського бюджету можна і доцільно розділити на дві групи: організаційну - параметри характеризують та описують всі процеси шкільного громадського бюджету та відповідальних за них осіб - та фінансову - визначає регламент використання та контролю коштів. Запропоновані два блоки дають можливість сформулювати два окремі прообрази моделі шкільного громадського бюджету: організаційний та фінансовий. Водночас, цей підхід дає можливість лише угрупувати всі параметри до двох блоків, але ніяк не дає можливість їх поєднати в єдину цілісну модель, адже залишається безліч комбінацій між параметрами організаційної та фінансової моделей, які залежать одна від одної. Ці напрацювання та результати стали основою для розробки критеріїв та трьох базових моделей Шкільного громадського бюджету, алгоритму розробки індивідуальної (на основі базової) моделі Шкільного громадського бюджету для конкретної української громади, з врахуванням її особливостей та потреб. Окрім того, було розроблено методичні рекомендації щодо розробки Положення та його параметрів.

Діаграма 10. Використання досвіду для вирішення проблем (%)

²¹ Результати напрацювань груп: <https://bit.ly/2yQa4Xz>

Таблиця 1. Варіанти параметрів, напрацьовані учасниками CivicLab ExpertCamp.

Параметри	Варіанти рахуються для кожної строки по горизонталі. Не треба враховувати вертикаль, як запропоновану модель із визначеними параметрами		
	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
Фінансовий блок			
Бюджет ШГБ повинен бути	Загальна сума для всіх шкіл	Кожна школа отримує власний бюджет на проекти	Як напрямок ГБ із окремим обсягом фінансування
ПОРІГ БЮДЖЕТУ	Фіксований	Не більше %	Не менше %
Обсяг фінансування з міського бюджету	фіксована сума	% від бюджету ШГБ	% від бюджету ШГБ
Розпорядник бюджетних коштів?	Школа	Департамент освіти	Відповідальний за ГБ структурний підрозділ
Співфінансування	всі	ні	позабюджетне
Організаційний блок			
Хто запроваджує?	ОМС	ОМС + ОБВ	
Хто замовник виконання?	Школа	Департамент освіти	Відповідальний за ГБ структурний підрозділ
Хто подає? (клас)	Будь-хто (головне школяр)	5 клас і старше (12-18 років)	7 клас і старше (14-18 років)
На якій території реалізація?	На комунальній території всього міста	Лише на території шкіл	На всій території міста
Хто буде користуватись?	Школярі	Цільові групи	Всі
Хто голосує? (який клас)	Діти голосують в межах школи за проекти своєї школи	Діти голосують, комісія обирає переможця	Діти всіх шкіл голосують за будь-які проекти шкіл
Форма голосування?	Змішане	Електронне	Паперове
Кіл-ть голосів на особу	3	1	5
Мін. Кіл-ть голосів для перемоги	більшість	рейтинг	цифра голосів
Тривалість реалізації (років, цифра)	1	1	1
Хто контролює процес (оберіть та напишіть склад)	Комісія (різний склад)	Школа	Розпорядник коштів

5. УРОКИ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ: ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ

Основною метою уроку громадської участі має бути:

- формування активного та свідомого громадянина та громадянки в громаді та країні;
- надання дітям знань та розвиток умінь використовувати Шкільний громадський бюджет як інструмент прямої демократії, який разом із іншими інструментами допоможе їм у майбутньому активно брати участь у прийнятті рішень в їхній громаді та суспільстві.

Головні завдання уроку:

1. навчити створювати, представляти та реалізовувати свої проекти;
2. навчити методам прямої демократії та залучити більшу кількість дітей до участі в реалізації проектів та в процесі голосування.

Шкільний громадський бюджет не можна розглядати лише як послідовність етапів, на кожному з яких учасники та учасниці повинні виконати певні дії (подати проєкт, проголосувати тощо). Його необхідно розглядати як суцільний та неперервний процес навчання, формування нових практичних навичок та компетенцій у школярів:

- 1) вміння розробляти та обговорювати ідею, створювати документи, комунікувати, працювати в колективі та розподіляти ролі;
- 2) розвиток критичного мислення та оцінки своєї позиції для подальшої реалізації проектів;
- 3) вміння досліджувати та складати бюджети;
- 4) відчуття причетності та важливості голосу кожної дитини, активність та досвід роботи з аудиторією;
- 5) формування аргументів і відповідей для публічного виступу;
- 6) навички участі у дискусіях та голосуванні для розуміння процесу прямої демократії, впевненість у собі.

Отже, під час навчання вчителі повинні сприяти та заохочувати школярів до розробки пізнавальних, розвиваючих проектів, що вирішують нагальні проблеми всієї школи або якоїсь групи дітей.

Зокрема, акцентувати увагу не тільки на очікуваному результаті: реалізації проєкту, а й звертати увагу на те, як проєкт буде використовуватись в подальшому? Як діти будуть залучені до користування його результатами?

Гарною практикою має стати створення навчальним процесом наступних умов, коли:

- 1) діти самостійно пропонують ідею проєкту, шукають однодумців у команду для роботи над ним і подальшого спільного використання його результатів;
- 2) школярі об'єднуються навколо ідеї створення команди для створення проєкту. Проєкт має не менше двох співавторів, а сама команда може формуватись із дітей різних класів;
- 3) для протидії дискримінації за ознакою статі в команді розробників та для участі в реалізації проєкту необхідно залучати дівчат та хлопців;
- 4) на час підготовки проєкту команді дозволяється працювати вдома (після уроків) і при тому діти не мають навантаження в межах школи;
- 5) загальні правила забезпечують достатні строки для створення, подачі, ознайомлення шкільної спільноти із проєктом, наприклад, на ознайомлення надається не менше тижня.
- 6) під час представлення проєкту, команда розробників має можливість презентувати свій проєкт кожному класу школи та проводить публічні обговорення;
- 7) освітній процес, ознайомлення із проєктами та голосування повинні залучити максимальну кількість дітей з кожного класу, адже це забезпечить більшу кількість дітей школи до користування результатами цього проєкту.

Освітній процес повинен бути організований таким чином, щоб зацікавити (активувати) якомога більше дітей до подання ідей, формування команд, розробки проєктів, голосування та користування результатами проєкту, як на рівні всієї школи, так і в кожному класі. Ці показники залучення школярів можуть бути одними із індикаторів успішності Шкільного громадського бюджету, за якими можна формувати загальноміський рейтинг шкіл.

Необхідно пам'ятати, що підготовка дітей до створення, обговорення проєктів та процесу голосування - є важливим елементом розуміння їхньої участі у процесі прийняття рішень на всіх етапах. Користування Шкільним громадським

бюджетом як інструментом громадської участі на рівні школи потребуватиме окремого часу для навчання дітей. Необхідно виділити цей час для проведення додаткових занять або запланувати цей процес під час уроків. Якщо у школі є дебатний клуб, ми рекомендуємо такий формат навчання використовувати на етапі підготовки, презентації та обговорення проєктів.

6. ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОСТІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ УЧНІВ ТА УЧЕНИЦЬ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ШКІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ

З моменту здобуття Україною незалежності у 1991 році та вибору курсу на розбудову відкритого демократичного суспільства, Україна ратифікувала низку міжнародних документів у сфері захисту прав людини, зокрема у сфері забезпечення права на освіту. Ці документи визначають ключові стандарти прав людини, у тому числі й щодо права на здобуття освіти.

Стаття 5 Конвенції про права людей з інвалідністю (2006 р.)²² зазначає: “для заохочення рівності й усунення дискримінації держави-учасниці вживають усіх належних заходів для забезпечення розумного пристосування”.

В Статті 24 пункт 1 зазначено: “держави-учасниці визнають право інвалідів на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом усього життя», а згідно пункту 2: «держави-учасниці забезпечують, щоб: а) особи з інвалідністю не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти з інвалідністю - із системи безоплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; d) особи з інвалідністю отримували всередині системи загальної освіти необхідну підтримку для полегшення їхнього ефективного навчання”, в пункті 5 йдеться: “Держави-учасниці забезпечують, щоб особи з інвалідністю могли мати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими. Із цією метою держави-учасниці забезпечують, щоб для осіб з інвалідністю забезпечувалося розумне пристосування.”

Отже, відповідно до чинного законодавства, жодного виключення дівчат та хлопчиків по причині інвалідності із системи загальної освіти, а дітей з інвалідністю із системи початкової та обов'язкової початкової освіти або середньої освіти не може бути. Органи місцевого самоврядування мають усі підстави для забезпечення інклюзивної освіти на всіх рівнях і навчання впродовж усього життя.

Інклюзивний освітній підхід - це розуміння різних освітніх потреб тих хто навчається і надання послуг у відповідності до цих потреб через більш повну участь в освітньому процесі, залучення громадськості та усунення сегрегації, дискримінації в освіті.

Отже, на всіх етапах шкільного громадського бюджету, зокрема під час підготовки проєкту, обговорення та голосування необхідно забезпечити залучення дівчат і хлопчиків, які проходять дистанційне чи індивідуальне навчання зокрема вразливих категорій сімей та дітей з інвалідністю.

Рівні права та можливості дівчат і хлопчиків незалежно від соціального статусу є важливим елементом Шкільного громадського бюджету, вони на рівних беруть участь у процесі навчання, підготовки та реалізації проєктів. Пам'ятайте, що при необхідності дітям треба нагадувати про залучення на рівних дівчат та хлопчиків для створення та реалізації проєкту.

Рекомендації для вчителів до залучення дітей з інвалідністю під час проведення етапів шкільного громадського бюджету

Необхідно максимально залучити учнів з інвалідністю до всіх етапів Шкільного громадського бюджету. Заняття учнів з інвалідністю можуть бути організовані, як спільно з іншими учнями, тобто в умовах інклюзивної освіти або в окремих групах, так і індивідуально або дистанційно. Для цього можуть використовуватись технічні засоби електронного навчання, які дозволяють здійснювати прийом-передачу інформації в доступних формах в залежності від нозологій. Вся інформація (навчальна, про проєкти, етапи, голосування тощо) може бути представлена в розділі дистанційного навчання на сайті

²² Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_q71

школи, та повинна відповідати стандарту забезпечення доступності web-контенту (Web Content Accessibility)²³. Необхідно зробити веб-контент доступним для широкого кола користувачів/ок з різними можливостями здоров'я, такими як порушення зору (сліпих та слабозорих), порушення слуху (глухих і слабочуючих), порушення опорно-рухової системи, порушення мови, порушення ментальної сфери, а також різні комбінації множинних і поєднаних порушень.

Окрім того, учні даних категорій мають бути забезпечені навчально-методичними ресурсами (програми, підручники, навчальні посібники, матеріали для самостійної роботи тощо) у формах, адаптованих до стану їх здоров'я. Підбір і розробка навчальних матеріалів повинні проводитися з урахуванням того, щоб надавати цей матеріал в різних формах так, щоб діти з вадами слуху отримували інформацію візуально, діти з порушеннями зору - аудіально. Необхідно створювати текстову версію будь-якого не текстового контенту для його можливого перетворення в альтернативні форми, зручні для різних користувачів, створювати альтернативну версію медіа контенту, який можна представити у різних видах без втрати даних або структури, передбачити можливість масштабування тексту та зображень без втрати якості, передбачити доступність управління контентом з клавіатури.

Для учнів/учениць з порушеннями зору:

- в друкованій формі збільшеним шрифтом,
- у формі електронного документа,
- у формі аудіофайлу,
- в друкованій формі на мові Брайля.

Для учнів/учениць з порушеннями слуху:

- в друкованій формі,
- у формі електронного документа.

Для учнів/учениць з порушеннями опорно-рухового апарату:

- в друкованій формі,
- у формі електронного документа,
- у формі аудіофайла.

Даний перелік може бути конкретизований в залежності від контингенту учнів та умов навчання.

Необхідно поєднувати онлайн та офлайн технології, а також індивідуальні і колективні форми роботи в процесі проведення етапів Шкільного громадського бюджету, що можуть здійснюватись з використанням дистанційних освітніх технологій. Основною формою в дистанційному навчанні є індивідуальна форма навчання. Головною перевагою індивідуального навчання для дітей з інвалідністю є те, що дозволяється повністю індивідуалізувати зміст, методи та темпи навчальної діяльності учня з інвалідністю, стежити за кожною його дією і операцією при вирішенні конкретних завдань; вносити вчасно необхідні корективи як в діяльність школяра з інвалідністю, так і в діяльність викладача. Дистанційне навчання також має забезпечувати можливості комунікацій не тільки з викладачем, але і з іншими студентами, співпрацю в процесі пізнавальної діяльності. Важливо проводити навчальні заходи, що сприяють згуртуванню групи, спрямовані на спільну роботу, обговорення, прийняття групового рішення.

Ефективною формою проведення онлайн занять є вебіари, які можуть бути використані для проведення віртуальних лекцій з можливістю взаємодії всіх учасників дистанційного навчання, проведення семінарів, виступи з доповідями, захисту й обговорення проєктів, проведення тренінгів, організації колективної роботи.

Для успішного освоєння навчального матеріалу школярам з порушеннями зору рекомендується застосовувати комп'ютерні тіфло технології, що базуються на комплексі апаратних і програмних засобів перетворення комп'ютерної інформації в доступні для незрячих і слабозорих форми (звукове відтворення, рельєфно-крапковий або укрупнений текст), і дозволяють їм самостійно працювати на звичайному персональному комп'ютері з програмами загального призначення.

Для учнів з вадами зору, які навчаються в аудиторіях, рекомендується передбачити можливість комфортного перегляду віддалених об'єктів. Наприклад, тексту на дошці або слайдів на екрані: за допомогою відеозбільшувача для віддаленого перегляду та використання брайлівського дисплея і брайлівського принтера, електронних луп, програм невізуального

²³ Режим доступу: <https://www.w3.org/WAI/standards-guidelines/wcag/>

доступу до інформації, програм-синтезаторів мови та інших технічних засобів для прийому-передачі навчальної інформації в доступних формах. Для учнів з порушеннями слуху рекомендується забезпечити можливість сурдоперекладу і субтитрів за потреби. Також можливо буде передбачити під час навчання додаткові місця для супроводжуваних (батьки чи тьютори, які допомагають дитині та знаходяться поруч).

Зокрема під час проведення етапу голосування за проекти Шкільного громадського бюджету, треба передбачити можливість онлайн (електронного) голосування. У разі неможливості, треба організувати голосування дітей на дому або рекомендується (в разі можливості і за відсутності протипоказань) забезпечити доставку учня/учениці до місця голосування разом із супроводжуючою особою за допомогою соціального транспорту.

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З РОЗРОБКИ ВЛАСНОЇ МОДЕЛІ ШКІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ

Для обрання та налаштування оптимальної моделі шкільного громадського бюджету, органам місцевого самоврядування рекомендується планувати процес впровадження шкільного громадського бюджету в два кроки.

На першому кроці необхідно проаналізувати та розглянути декілька базових моделей впровадження шкільного громадського бюджету, вибравши найбільш оптимальну модель для умов, потреб та ресурсів вашої громади, або розробити власну модель.

Другий крок - розробка проєкту Положення про шкільний громадський бюджет та його Параметрів, враховуючи основні принципи, стандарти та рекомендації для обраної на першому кроці моделі.

В основі розробки власної моделі шкільного громадського бюджету є дві складові: організаційна та фінансова. Кожна з цих складових - це набір значень (принципів, норм, термінів та цифр), що в різній комбінації утворюють: цілісну **Модель (1)**, на основі якої розробляється **Положення (2)** про шкільний громадський бюджет для вашої громади та його **Параметри (3)**.

Щоб допомогти обрати оптимальну модель та параметри шкільного громадського бюджету, проєкт Ради Європи розробив спеціальний алгоритм та матрицю, що дають можливість максимально враховувати особливості та потреби саме вашої громади.

Рекомендуємо Вам дотримуватися наступного алгоритму під час розробки Моделі (**крок 1**), Положення та Параметрів (**крок 2**) шкільного громадського бюджету:

- 1) ознайомтеся з практиками впровадження шкільного громадського бюджету в Україні та за кордоном - Розділ 3;
- 2) вивчіть основні тенденції та результати аналізу даних онлайн опитування та результатів напрацювань експертного семінару CivicLab ExpertCamp - Розділ 4;
- 3) вивчіть три базові моделі шкільного громадського бюджету, оцініть переваги та опрацюйте надані рекомендації - **Крок 1**;
- 4) оберіть одну з трьох базових, або розробіть власну **Модель (1)**, відповівши на запитання Таблиці 2 - Розділ 7.2;
- 5) заповніть Матрицю розробки Положення та Параметрів шкільного громадського бюджету даними критеріїв розробленої Моделі (1) та на її основі сформулюйте проєкт **Положення (2)** та выпишіть **Параметри (3)** шкільного громадського бюджету для вашої громади - **Крок 2**.

КРОК 1. ОБИРАЄМО БАЗОВУ ТА РОЗРОБЛЯЄМО ВЛАСНУ МОДЕЛЬ (виписані з урахуванням українських реалій)

1. Як досягати цілей та запровадити принципи й стандарти на практиці.

Безперечно, загальна кількість моделей шкільного громадського бюджету може бути необмеженою. Адаже комбінація різних його параметрів дає велику кількість варіантів, з яких ви оберете оптимальну саме для вашої громади.

Натомість завжди треба виходити з позиції необхідності досягнення чітких результатів (цілей), головних з яких - дві:

- 1) першочергова - учні/учениці отримали знання, практичні навички та мотивовані продовжувати й розвивати свою активну громадську позицію та шкільну громаду;
- 2) проєкт реалізовано. Безперечно, точкою досягнення та оцінки цього результату стає останній етап: успішна реалізація проєкту. Адаже саме на етапі реалізації автори бачать результат всього процесу шкільного

громадського бюджету. Саме тоді учні/учениці розуміють можливість досягнення результату завдяки використанню й інших інструментів громадської участі (петиції, консультації тощо), і саме результат мотивує їх продовжувати: взаємодіяти, бути активними, отримувати нові знання - тобто продовжувати досягати нових успішних результатів.

Учні/учениці, отримавши позитивний досвід, усвідомлюють, що можуть впливати на прийняття рішень і ці рішення мають чіткий результат. Тепер ми можемо чітко побачити, що базові стандарти, принципи та підходи, які перелічені в загальному розділі наших рекомендацій, не є лише чимось теоретичним. Дотримуючись них та досягнувши двох результатів, ми отримаємо найважливіший результат: активну молодь, яка бере участь у процесі прийняття рішень, що їх стосується. Отже, всі цілі та завдання Шкільного громадського бюджету досягнуто.

Виходячи з очікуваних результатів, можна умовно виділити три основні моделі шкільного громадського бюджету: і) класична, ii) учасницька та iii) децентралізована. Також є очевидним, що суб'єктом процесу шкільного громадського бюджету є учень/учениця (хлопчик/дівчинка, які навчаються в певних класах), а об'єктом є проєкт, над яким вони працюють.

Рубікон усвідомлення можливості розробки успішного положення. (5 критеріїв формування базових моделей)

Зазвичай модель шкільного громадського бюджету сприймається лінійно як сукупність, набір його параметрів. Їх зазвичай намагаються вписати, шукаючи відповідь на досить чіткі та зрозумілі запитання: хто подає проєкт, в який спосіб відбувається голосування, хто може голосувати, який обсяг коштів тощо. З одного боку, це цілком правильно, натомість саме такий "класичний" підхід і є головною причиною та перешкодою, що заважає розробити ефективну, просту та результативну модель шкільного громадського бюджету. Саме на цьому етапі багато хто "ламає списи" та робить помилки. Адже порівняти тисячі можливих комбінацій, які дають безліч моделей та при цьому спрогнозувати, яка з них буде дієвою і дасть можливість досягти очікуваних результатів (цілей) через рік - дуже важко й майже неможливо. Перейти цей нелегкий рубікон дозволить наша рекомендація: розпочинайте розробку вашої успішної моделі, виходячи з чітких критеріїв.

Визначені проєктом три моделі, які чітко різняться за наступними критеріями (вони визначені, виходячи з очікуваних цілей та розташовані за рівнем важливості) та запитаннями, на які необхідно дати відповідь, перед тим, як розпочати формування власної моделі шкільного громадського бюджету. Ми сформували наочну таблицю, де в першій та другій колонці зазначено критерій та запитання, а в третій - можливі, але не вичерпні, варіанти, які ви можете доповнити власними.

Таблиця 2. П'ять критеріїв формування базових моделей шкільного громадського бюджету.

Код	Критерій / рівень	Запитання, яке характеризує критерій і на яке треба знайти відповідь для побудови власної Моделі	Запропоновані варіанти відповідей (виходячи з українських практик)
1	2	3	4
1	розпорядник коштів (нижчої ланки)	хто є розпорядником коштів (нижчої ланки) - на якому рівні відбувається освоєння коштів на реалізацію проєктів?	школа, районне управління освіти, департамент освіти, інший департамент
2	навчання	на якому (яких) рівнях відбувається процес навчання школярів демократичній участі?	школа, район, місто у рамках шкільної програми, у рамках позашкільної освіти
3	рішення	хто (а не в який спосіб) приймає рішення про визначення проєктів-переможців?	учні/учениці, комісія

4	кошти	яке джерело коштів, в рамках якої програми та в межах якого заходу з місцевого бюджету виділяються кошти на проєкти шкільного громадського бюджету?	окрема міська програма, в рамках існуючих конкурсів департаментів (громадський бюджет, гранти мера, конкурси для молоді тощо)
5	організатор	хто організовує процес шкільного громадського бюджету в цілому на рівні міста?	департамент освіти, декілька департаментів, структурний підрозділ, що відповідає за громадську участь в цілому, інший департамент або управління, що визначені відповідальними за громадський бюджет

Вже зрозуміло, що критерії 1 та 2 мають відношення до об'єкту (проєкт) та суб'єктів (учні/учениці) шкільного громадського бюджету.

Залишилось визначити функціональні рівні, на яких організовано процеси та ролі дійових осіб (зацікавлених сторін, учасників) процесів шкільного громадського бюджету. Це критерії 3-4.

Ми сформуваємо чіткі рекомендації, що допоможуть Вам знайти відповіді на запитання та визначитись з 5 головними критеріями, які будуть основою для розробки успішної моделі шкільного громадського бюджету вашої громади.

Децентралізована модель.

Справжнє шкільне самоврядування та повноцінне залучення учнів та учениць до участі у процесі прийняття рішень

Критерій 1 (розпорядник коштів) та критерій 2 (навчання) пов'язані один з одним, тому будемо їх розглядати спільно. Головним елементом, який відрізняє одну модель від іншої є організація процесу на рівні школи (навчального закладу). Адже саме там знаходяться наші бенефіціари (суб'єкти - учні) та досягається результат (об'єкт - реалізований проєкт).

Принцип простий. Якщо у вашій громаді всі без виключення школи - окремі юридичні особи (мають розрахунковий рахунок, отримують кошти з місцевого бюджету та можуть замовляти роботи, послуги й закуповувати товари - реалізовувати проєкт самостійно), то ви можете використовувати повноцінну децентралізовану модель. У ній весь головний процес відбувається на рівні кожної школи вашої громади: навчання, голосування, визначення переможця та реалізація проєкту. Це, на нашу думку, найкращий варіант, адже він повністю наближає всі процеси до бенефіціарів (суб'єктів - школярів), дозволяє максимально залучити всіх до процесу вироблення та прийняття рішень, включно з їхньою реалізацією. Всі наочно й на практиці відчують та бачать, що таке процес прийняття і ухвалення рішень та можуть оцінити, чи відповідає очікування та ідея отриманому результату.

Децентралізована модель дозволяє досягти максимального результату для шкільного громадського бюджету серед усіх можливих моделей. Крім того, забезпечується функціональне розвантаження всіх структурних підрозділів місцевих органів виконавчої влади по всій вертикалі. Ця модель не потребує додаткового (надлишкового) функціоналу для визначених відповідальними за шкільний громадський бюджет осіб на рівні міста, повністю відповідає діючому законодавству, зокрема і бюджетного регламенту, що дозволяє проводити контроль та моніторинг освоєння коштів на всіх етапах. При цьому місто встановлює загальні рамки, норми та терміни, в межах яких відбуваються всі етапи шкільного громадського бюджету та визначаються підходи до навчального процесу (у рамках шкільної або позашкільної програми). Також ця модель сприяє оптимізації шкільного процесу, коли кожна школа в межах загальних етапів шкільного громадського бюджету встановлює оптимальні для себе часові рамки та форми проведення процесів. Кожна школа має можливість адаптувати процес навчання, визначити, хто саме з вчительського складу буде відповідальним за навчання школярів демократичній участі та коли, а також буде "фасилітатором" та "консультантом" для школярів в процесі розробки, подачі та голосуванні за проєкти. Таким чином забезпечується необхідний загальний контроль над процесом шкільного громадського бюджету в цілому в громаді та зберігається необхідна динаміка, мобільність та індивідуальність на рівні кожної школи.

Щодо кошторисів та бюджетів проєктів. Враховуючи, що реалізація проєктів (формування технічного завдання на тендер, відбір підрядної організації-виконавця, що реалізує проєкт) відбувається безпосередньо на рівні школи, то досвід кращих практик Кашкайша та Парижа доводить доцільність формування кошторису проєкту за допомоги фахівця з боку школи. Отже, опрацювання ідей, розробка проєктів та їхня загальна вартість формується учнями під час освітньо-навчального процесу основам демократичної участі та проєктного менеджменту вже з урахуванням їхньої реалістичності та можливості реалізації. Такий підхід дає можливість розробити цілком реалістичні проєкти, дає дітям усвідомлення необхідності “приземлити” власні ідеї заради втілення їх в життя.

Незалежно від вибору моделі, вчителі відіграють важливу роль у процесі впровадження шкільного громадського бюджету та мають володіти відповідними навичками та компетенціями. На початку впровадження/пілотування шкільного громадського бюджету рекомендується забезпечити тренінги для вчителів шкіл-учасниць, відповідальних осіб органів місцевого самоврядування. До організації та методичного забезпечення заходів з розбудови потенціалу рекомендується залучити зовнішні організації. Проєкт Ради Європи “Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні” готовий розробити та забезпечити програму зі зміцнення потенціалу, а також сертифікацію тренерів. Згідно з методологією, вчителі координують та організують процеси на кожному з етапів шкільного громадського бюджету на рівні школи. Це може бути один вчитель чи група вчителів, що взаємодіє з групою учнів з числа шкільного самоврядування.

Дійові особи критеріїв 1 (розпорядник коштів) та критерій 2 (навчання). Директор конкретної школи: контролює процеси, відповідає за етапи, реалізацію проєктів та використання коштів згідно з чинним законодавством, визначає відповідального вчителя (вчителів), який разом зі шкільною радою (групою), міжшкільною радою організує всі процеси (зокрема й освітній) у школі в рамках кожного з етапів шкільного громадського бюджету, наприклад, очолює/координує групу класних керівників.

Критерій 3. Рішення. Ефективною міжнародною практикою є щорічне формування на рівні школи координаційно-організаційної групи з числа шкільного самоврядування, яка безпосередньо визначає особливості, організує та контролює весь процес та всі етапи шкільного громадського бюджету на рівні школи (приклад м. Вінниці та м. Кашкайш). У деяких країнах, де впроваджено шкільний громадський бюджет, існують міжшкільні групи, які формуються з голів груп рівня окремої школи.

Формування такої групи - це окремий процес командотворення, формування додаткових компетенцій та відповідальності у школярів. Також це унікальна можливість розробки учнівської моделі шкільного громадського бюджету з урахуванням особливостей своєї школи: профілю, шкільної позакласної програми, кількості та вікової групи школярів, технічного забезпечення тощо. А міжшкільна група - це приклад взаємодії шкільних спільнот та можливість обміну знаннями, досвідом, практиками, а також поширення кращих реалізованих проєктів. Ми рекомендуємо робити формування шкільних груп як обов'язковий перший етап ще до моменту оголошення збору ідей та опрацювання проєктів. Адже така свобода вибору дає можливість проявити себе учням/ученицям, прийняти рішення і згодом розпочати самостійно їх впроваджувати й контролювати. Через цей процес учні усвідомлюють суть та принципи залучення до прийняття рішення. А стаючи ініціаторами та безпосередньо учасниками виконання своїх рішень - одразу на практиці усвідомлюють, що означає процес громадської участі, прийняття рішень та як бути відповідальним за прийняті рішення.

Децентралізована модель не потребує створення окремої “вищої” комісії, яка б ухвалювала, допускала, відбирала проєкти або затверджувала результати голосування. Весь процес відбувається на рівні школи.

Дійові особи, критерій 3 (рішення): школярі, які приймають рішення під час голосування, координаційно-організаційна група з числа шкільного самоврядування на рівні школи та міжшкільні.

Критерій 4. Кошти місцевого бюджету. Зазвичай органи місцевого самоврядування виділяють окремий обсяг фінансування на реалізацію проєктів шкільного громадського бюджету з міського бюджету (окрема міська програма). Школа як розпорядник бюджетних коштів нижньої ланки розпоряджається ними та реалізує проєкти-переможці самостійно. Це, на наш погляд, оптимальний варіант фінансування, який дозволяє повністю дотримуватися бюджетного регламенту й забезпечити повний та прозорий контроль використання бюджетних коштів.

Водночас ефективною міжнародною практикою є пілотування впровадження шкільного громадського бюджету впродовж декількох років серед частини шкіл з метою вироблення й практичного тестування оптимальної моделі шкільного громадського бюджету для вашої громади - поступова розбудова потенціалу та спроможності усіх зацікавлених сторін процесу.

У такому випадку (пілотування) може бути доцільним виділення коштів на реалізацію проєктів у рамках окремого заходу вже існуючої міської цільової програми відповідного профільного структурного підрозділу, що визначено відповідальним за шкільний громадський бюджет або за громадський бюджет в цілому. Або, наприклад, за окремі цільові гранти та конкурси для громадськості (гранти мера, конкурс міських ініціатив тощо). У будь-якому разі ми рекомендуємо завжди виходити з принципу визначення кінцевого розпорядника коштів - того, хто буде реалізовувати проєкт. Якщо ним є школа, то ви можете впроваджувати децентралізовану модель шкільного громадського бюджету у себе в громаді.

Дійові особи, критерій 4 (кошти місцевого бюджету): фахівці Департаменту фінансів. Фахівці Департаменту фінансів формують, розподіляють і контролюють використання загального фонду на реалізацію всіх проєктів шкільного громадського бюджету.

Критерій 5. Організатор на рівні міста. Здебільшого, відповідальним за впровадження Шкільного громадського бюджету визначається Департамент освіти виконавчого органу міської ради, а контролює - профільний заступник голови. Ми рекомендуємо притримуватися цієї конфігурації, адже вона забезпечує повну організаційну, методичну та нормативну базу й чітко розділяє повноваження та відповідальність кожної з дійових осіб Шкільного громадського бюджету.

Дійові особи, критерій 5 (організатор на рівні міста): фахівці департаменту освіти. Фахівці департаменту освіти організовують та координують загальний процес шкільного громадського бюджету на рівні всього міста, визначають загальні норми, правила, формують щорічні параметри, контролюють хід етапів та реалізацію проєктів загалом по місту. Діють у межах своїх повноважень. Не мають впливу на прийняття рішень щодо визначення проєктів-переможців. Мають вплив на формування регламенту, загального визначеного обсягу фінансування на реалізацію проєктів Шкільного громадського бюджету, розподілу бюджету на школи або на категорії проєктів, встановлюють максимальну граничну межу вартості одного проєкту. Визначають терміни кожного з етапів. У разі наявності окремих районних управлінь освіти, до них переходять функції координації шкільного громадського бюджету на рівні шкіл району. Всі інші функції та завдання максимально передаються на рівень шкіл.

Модель участі.

Як уникнути ризику “уявної перемоги”?

Що робити, якщо не всі школи є окремими юридичними особами, або у місті є райони з відповідними управліннями освіти (або не всі школи отримали цей статус)? Якими будуть критерії 1 та 2? У такому випадку школи також мають можливість повноцінно забезпечити процес навчання²⁴, подачі та відбору проєктів. Процес же реалізації проєкту (закупівля, виконання, контроль) переходить до сфери відповідальності іншої ланки - управління освіти відповідного району чи Департаменту в цілому. Учасницька модель потребує додаткового унормування процесу контролю автора (команди авторів) над процесом реалізації його проєкту-переможця шкільного громадського бюджету. Адже, згідно з чинним законодавством²⁵, втручання третіх осіб у процес організації закупівель та ведення діяльності суб'єктів господарювання неможливе. У такому випадку, ми рекомендуємо наступне:

- 1) **на рівні школи** - максимально сконцентруватися на навчальному процесі учнів/учениць основам демократичної участі, підготовці якісних продуктів (можливо в декілька етапів та з додатковими сесіями: оцінці ідеї, написанні проєктів та їхніх кошторисів, доопрацюванні), формуванні команд, етапі презентації та відбору проєктів, етапі голосування. Це має бути практичний навчальний процес формування сталих навичок, компетенцій, які школярами одразу закріплюються на практиці, коли вони, опрацьовуючи власні ідеї, виписують та формують проєкти. Ми не рекомендуємо спрощувати процес лише до навчання дітей формуванню проєктів (проєктний менеджмент) та концентруватися на голосуванні й здобутті перемоги. Виходячи з українських реалій та міжнародного досвіду, таке спрощення зазвичай призводить лише до формування змагального ефекту та ейфорії від перемоги. Адже в подальшому саме ця хибна “уявна

²⁴ Ст. 11. п.2-3 Закону України “Про повну загальну середню освіту”. п. 25. Постанови КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87 “Про затвердження Державного стандарту початкової освіти” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>

²⁵ Закон України “Про публічні закупівлі” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

перемога” сприймається учнями як результат, хоча насправді він таким не є. У сукупності з організаційно та територіально віддаленим від школи та учня процесом реалізації проєкту (обрання виконавця, формування технічного завдання на тендер по проєкту) ці фактори стають реальною перепорою та загрозою до повноцінного включення учнів у весь процес прийняття рішень. А це вже ризик не досягти наших цілей: свідомо дитина, успішно реалізований проєкт, ефективний інструмент громадської участі.

- 2) **на рівні району або міста** (залежно від кількості шкіл, які беруть участь у шкільному громадському бюджеті) ми рекомендуємо створити окрему експертну групу (з числа профільних спеціалістів), яка буде проводити оцінку проєктів на їхню реалістичність та надавати рекомендації до їхнього доопрацювання. Також вона може формувати та коригувати кошториси проєктів. Адже міжнародні практики та результати декількох циклів шкільного громадського бюджету у містах Вінниці, Полтаві та Києві свідчать, що школярі повинні сформулювати загальну вартість проєкту згідно з простою апікаційною формою, а перевірка та повноцінний кошторис проєкту будуть у сфері компетенції експертної групи. Покладати ж ці зобов'язання на директора школи або створювати окремий орган на рівні школи недоцільно. Адже відповідальним за ефективне використання коштів і відповідно за виконання кошторису проєкту в повному обсязі є розпорядник бюджетних коштів. В учасницькій моделі - це є фахівці ланки управління освіти (район) або інша структура міста, що відповідає за певну кількість шкіл. Ми не рекомендуємо надавати експертній групі повноваження остаточно відхилити проєкти - лише надавати оцінку та рекомендації.

Дійові особи критеріїв 1 (розпорядник коштів) та критерій 2 (навчання): ті ж самі, що і в децентралізованій моделі, за виключенням того, що реалізація проєкту та оцінка кошторису проєкту передається на рівень вище - структурному підрозділу виконавчого органу міської ради: управління освіти, департамент тощо. Також з фахівців профільних структурних підрозділів формуються та затверджуються експертні групи, що проводять оцінку кошторисів проєктів.

Критерій 3. Рішення. У випадку учасницької моделі, так само, як і при децентралізованій. Також на рівні школи рекомендується формування координаційно-організаційної групи з учнів (голів, президентів) шкільного самоврядування та міжшкільної групи. Функції та повноваження ті самі.

Таким чином, процес навчання, формування проєктів та голосування відбувається на рівні школи. Експертна оцінка проєктів та їхня безпосередня реалізація відноситься до компетенції розпорядника бюджетних коштів: управління освіти чи відповідального департаменту.

У Вінницькій міській територіальній громаді Шкільний громадський бюджет, організовано²⁶ в два етапи. Перший: навчання, формування проєктів та голосування відбувається на рівні школи - шкільний етап. Експертиза та рекомендації надаються експертною групою від розпорядника бюджетних коштів, що в подальшому буде забезпечувати фінансування реалізації проєкту. Другий - загальноміський етап. На цей етап потрапляють проєкти, що були проголосовані та відібрані на шкільному етапі. На рівні відповідального департаменту або району утворюються кваліфікаційні Комісії з числа представників структурних підрозділів адміністрації, громадськості, школярів. Ці Комісії мають різноманітні повноваження: від формування часових рамок етапів, визначення максимального бюджету проєктів до організації процесу шкільного громадського бюджету в цілому. Натомість головною їхньою функцією є фінальний відбір проєктів-переможців, що пройшли шкільний етап згідно з критеріями та виставленими балами. Кожен автор проєкту або команда авторів публічно презентують проєкт, комісія оцінює, формує рейтинг та визначає проєкти-переможці.

Беручи за основу подібну концепцію, ви маєте дотримуватися чіткого балансу й прозорості, усвідомлюючи, що процес набуває “суб’єктивності” та починає залежати від багатьох складових: складу комісії, розподілу квот між категоріями членів комісії (наприклад: влада, батьки і діти), їхньої упередженості, зацікавленості, інтересів. Водночас, це може виявитись не досить ефективним механізмом визначення переможців, адже знову ж таки присутній змагальний ефект між авторами проєктів.

Дійові особи, критерій 3 (рішення): школярі, які приймають рішення під час голосування, координаційно-організаційні групи з числа шкільного самоврядування на рівні школи та міжшкільні. Можливо експертна група (оцінює кошторис проєкту) та Кваліфікаційна комісія (якщо передбачене комісійне прийняття рішення щодо переможців).

Критерій 4 - кошти місцевого бюджету та критерій 5 - організатор на рівні міста. Модель фінансування пропонується така ж, як і в децентралізованій моделі. Водночас можливі й варіанти. Наприклад, шкільний громадський бюджет - є окремою частиною загального громадського бюджету (у вигляді квоти або окремого напрямку) чи функціонує як окрема

²⁶ Вінницька міська територіальна громада: <https://schoolprojects.vmr.gov.ua/default.aspx>

програма-конкурс (наприклад, гранти мера). У такому випадку, фінансування відбувається за окремою міською бюджетною програмою і належить до сфери відповідальності фінансового департаменту, а організація процесу шкільного громадського бюджету може належати до іншого департаменту (управління), який визначено як співвиконавця у рамках цієї програми. Все ж таки практика доводить²⁷, що найбільш ефективний формат - це окремий обсяг фінансування на проекти шкільного громадського бюджету. Це набагато спрощує процес і дає можливість уникнути додаткових узгоджень, які можуть вплинути на часові рамки реалізації проектів-переможців і створюють додаткові ризики процесу в цілому.

Дійові особи критеріїв 4 (кошти місцевого бюджету) та 5 (організатор на рівні міста): фахівці департаменту фінансів, профільного департаменту (управління), що визначене відповідальним за організацію шкільного громадського бюджету.

Класична модель шкільного громадського бюджету

Підходи до формування цієї моделі класичні й виходять із роботи системи виконавчої влади, тобто мають вертикальну структуру підпорядкування, формування та виконання рішень. Тому критерії розташовуються в зворотному порядку.

Критерій 5. Організатор на рівні міста. Він забезпечує організацію всього процесу шкільного громадського бюджету, згідно з затвердженим Положенням. Зазвичай ним є Департамент (управління) освіти або інший структурний підрозділ виконавчого органу міської ради, що визначено відповідальним за громадську участь та взаємодію з громадськістю.

Критерій 4. Кошти місцевого бюджету виділяються на реалізацію проектів шкільного громадського бюджету окремо. Головним розпорядником бюджетних коштів є той же структурний підрозділ, що визначено відповідальним за організацію шкільного громадського бюджету (див.: критерій 5 - Організатор). Розпорядником нижчого рівня (другого або третього): школи, управління освіти (районні) тощо.

Критерій 3. Рішення. На нашу думку, це є наріжним каменем цієї моделі. Адже контроль і відповідальність, в т.ч і репутаційну та адміністративну, несуть одразу кілька дійових осіб: фахівці департаменту, управління та школи. Відповідно, кожна дійова особа готова на ранніх стадіях упередити можливі ризики, "перестрахуватись" від порушень, нереалістичних проектів, надмірного навантаження тощо. Є ризик запровадження додаткових етапів відбору проектів та їх доопрацювання, отримання різних довідок і погоджень, відхилення проектів як нереалістичних тощо. Отже, створюються такі умови, що кожна з дійових осіб може втручатися в процес формування проектів, вносити обмеження та блокувати реалізацію "неправильних проектів". Безперечно, це робиться не з гірших міркувань, а для виконання законодавства та бюджетного регламенту й уникнення зловживань. Натомість це може обмежити свободу учнів у виборі, впливі ними на прийняття рішень, обмежує їх права. Тобто створюються такі умови, що унеможливають досягнення цілей: реалізованих проектів, виховання свідомого учня та ефективного використання шкільного громадського бюджету як інструменту громадської участі та впливу шкільної молоді на прийняття рішень. Безперечно, це не обов'язково має місце у вашій громаді, тим паче якщо у вас добре організована система публічного управління. Водночас, ви повинні усвідомлювати можливі ризики та вміти попередити їх.

Критерій 1 (розпорядник коштів) та критерій 2 (навчання). За такої моделі, можуть формуватися додатково консультативно-дорадчі органи, на які покладено функцію незалежної оцінки проектів, відхилення або навпаки повернення до голосування. Це значно обмежує права школярів та заплутує їх у процесі. Реалізація ж проектів стає ще більш віддаленою для автора. На виході він може отримати цілком інший результат, ніж той, що замислювався під час опрацювання ідеї. Сукупно залучення школярів стає ситуативним та неповним. Акцент зміщується з виховання свідомого активного громадянина, котрий вміє взаємодіяти з однолітками, реалізовувати власні ідеї, співпрацювати з владою задля досягнення конкретного результату, на "штучну перемогу" в конкурсі. Це великий ризик, адже наслідком цього є концентрація школяра на самому процесі голосування, а не на отриманому результаті. Відповідно формується неправильне розуміння причин проблем та шляхів їх вирішення. Як протидія можливого ризику непорозуміння між шкільним рівнем підготовки проекту та структурою, що відповідальна за реалізацію проекту, можливе проведення попередньої оцінки проекту (без прийняття рішення щодо його допуску або відхилення) на рівні школи й попереднє узгодження лише бюджету (кошторису проекту) між цими двома ланками з обов'язковим залученням до процесу узгодження автора проекту.

²⁷ Розділ 3. Українські практики

Таблиця 3. Порівняння трьох моделей шкільного громадського бюджету (сірим кольором виділено 5 критеріїв, які характеризують базові моделі)

Код	Критерій	Класична	Модель участі	Децентралізована
1	розпорядник коштів нижчої ланки	Департамент (РУО якщо є)	РУО (якщо є) або Школа	Школа
2	навчання	класичне навчання підготовці проєктів	єдина загальна методика	єдина методика, індивідуальна модель навчання, яка враховує особливості кожної школи
3	рішення	загальноміський етап або два етапи відбору (акцент на формі голосування)	два етапи: школа - голосують учні, та місто - голосує комісія обирає фінальний перелік переможців	голосують учні в школах
3.1	комісії	комісія (міська, районна, шкільна)	експертна група, загальноміська комісія	група шкільної спільноти та відповідальний вчитель з боку школи
4	кошти місцевого бюджету (міська програма, заходи)	окрема міська програма	окрема міська програма, в рамках існуючих конкурсів департаментів (громадський бюджет, гранти мера, конкурси для молоді тощо)	окрема міська програма з розподілом на школи
5	організатор(и) на рівні міста	один департамент (освіти) або підрозділ з громадської участі	один або два департаменти (якщо ШГБ - частина ГБ або іншого конкурсу/гранту) або підрозділ з громадської участі	один департамент (освіти), співвиконавці один - організаційний другий - фінансовий
6	положення	єдине для всіх шкіл	єдине для всіх шкіл із можливістю обирати варіанти параметрів	загальні рамки для всіх шкіл встановлюються єдиним загальноміським Положенням, особливості встановлюються в рамках Положення додатковим регламентом на рівні школи
6.1	Умови на рівні школи	немає	мають обмежені варіанти доповнення до загальних правил: тематика проєктів, форма голосування, тощо	повністю формує індивідуальну модель ШГБ на рівні школи в межах загальних рамок, встановлених загальним положенням
6.2	Рейтинг	загальний або по	по школам та загальний	по кожній школі

		школам		
6.3	Паралельні процеси	неможливі	можливо лише квотування ГБ	можливий бюджет на проекти школярів всередині школи, можливе квотування для проектів школярів для загальноміських (позашкільних) проектів в рамках ГБ
7	Регламентовані процедури (включно із бюджетом)	так	так	так

Рекомендації до розробки власної моделі шкільного громадського бюджету

Ми рекомендуємо впроваджувати Децентралізовану модель шкільного громадського бюджету та на її основі розробляти Положення. Натомість, якщо Ви вирішили сформувати власну модель шкільного громадського бюджету, то рекомендуємо Вам створити таблицю п'яти критеріїв власної Моделі шкільного громадського бюджету за прикладом **Таблиці №2** (п'ять критеріїв формування базових моделей шкільного громадського бюджету). В **Стовпчику 3** зазначено запитання, які характеризують кожен із п'яти критеріїв. Надайте на них відповіді та запишіть їх в **Стовпчик 4**. Ви можете скористатись запропонованими варіантами відповідей, які вже зазначено в Стовпчику 4 або вписати власні. В результаті - це і буде ваша власна Модель шкільного громадського бюджету, на основі якої Ви зможете розробити Положення. Після заповнення таблиці - переходьте до Кроку 2.

КРОК 2. РОЗРОБЛЯЄМО ПОЛОЖЕННЯ ПРО ШКІЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ ТА ЙОГО ПАРАМЕТРИ

Матриця розробки Положення та Параметрів шкільного громадського бюджету.

Для напрацювання якісного Положення “Про шкільний громадський бюджет”, що враховує всі особливості вашої територіальної громади, експерти проєкту Ради Європи розробили спеціальну цифрову матрицю, текстовий варіант якої представлено в Таблиці №4. Водночас, ми рекомендуємо Вам користуватись електронним варіантом, що дає можливість більш ефективно сформулювати основу і параметри Положення з урахуванням всіх даних онлайн опитування та результатів напрацювання учасників експертного семінару ExpertCamp «Шкільний громадський бюджет: кращі практики та пошук рішень для українських громад»²⁸, які проаналізовано Розділом 4. Електронний варіант цифрової матриці доступний за посиланням: <https://bit.ly/2JZYJ9A>

Ви також можете завантажити її як окремий файл: <https://bit.ly/3cylbTx>

В результаті роботи із матрицею - у Вас буде сформовано все необхідне для підготовки тексту проєкту **Положення (2)** та **Параметрів (3)** шкільного громадського бюджету і Ви зможете переходити до його написання.

Таблиця 4. Матриця розробки Положення "Про шкільний громадський бюджет" та його Параметрів.

Ключові критерії моделі		Параметри	Оберіть значення до кожного параметру та сформулюйте варіанти, що відповідають вашій моделі			Розділ Положення про громадський бюджет в якому треба прописати значення одного із Варіантів
код	назва		ВАРІАНТ 1	ВАРІАНТ 1	ВАРІАНТ 1	
1	2	3	4	5	6	7

Матриця представляє собою таблицю із 7 стовпчиків та 4 блоків параметрів.

- Стовпчик 1 та 2 - це код та назва одного з п'яти критеріїв Моделі шкільного громадського бюджету, що описані в Таблиці №1. Ці критерії зазначено у відповідних строках до параметрах.
- Стовпчик 3 - містить параметри (з уточнюючими запитаннями), до яких треба обрати потрібне значення.
- Стовпчик 4-6 (Варіанти 1-3) - в клітинках цих стовпчиків вписуються потрібні значення, які ви обираєте з числа запропонованих, або вписуєте власне.
- Стовпчик 7 - містить підказку: назву розділу Положення, в якому необхідно розписати обране значення Параметру.

Як користуватись матрицею? Завдяки матриці ви можете сформулювати до 3-х варіантів наборів параметрів Положення. З цих варіантів ви обираєте один оптимальний та на базі його значень виписіть Положення.

Розпочнемо з формування першого Варіанту 1 (стовпчик 4). Знайдіть строку з одним із п'яти критеріїв (за кодом: стовпчик 1, або назвою: стовпчик 2), який ви вже опрацювали під час **Крок 1**. Значення критерію впишіть у відповідну клітинку таблиці (стовпчик 4). Заповніть значеннями параметрів інші клітинки стовпчика.

За аналогічною схемою, в разі потреби, напрацюйте значення параметрів для другого та третього Варіантів.

Оцініть всі три розроблені варіанти. Оберіть з них один - оптимальний. Ви можете змінювати значення кожного з параметрів варіантів з метою підбору оптимального та формування фінального варіанту. Ми рекомендуємо притримуватись і не змінювати значення 5-ти критеріїв розробленої вами Моделі (1) шкільного громадського бюджету.

²⁸ Подія заходу на Фейсбук: <https://www.facebook.com/events/127868955196703/>

Після обрання оптимального варіанту, перейдіть до написання Положення. Для вашої зручності, ми окремо зазначили в матриці назви розділів Положення, де треба описати те чи інше значення кожного параметру. Всі параметри та значення, напрацьовані в матриці, виписіть у відповідні розділи Положення.

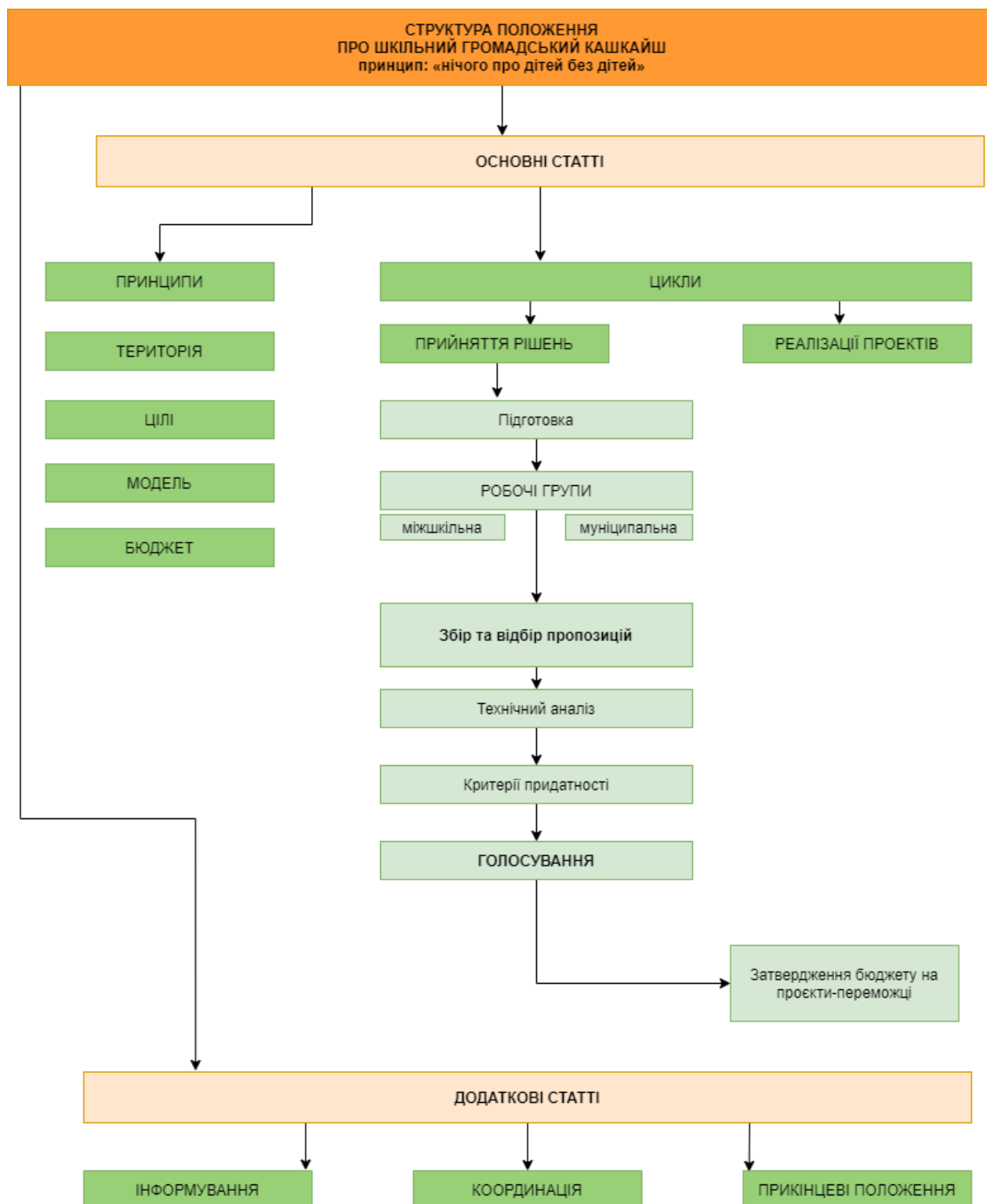
Положення про шкільний громадський бюджет - це комплексний нормативний документ, що регламентує весь процес реалізації Шкільного громадського бюджету, враховує права дітей на участь у цьому процесі, особливості вашої громади, визначає дефініції та умови, описує етапи та процедури всього процесу реалізації шкільного громадського бюджету.

Ми рекомендуємо дотримуватись наступних прикладів структур Положення “Про шкільний громадський бюджет”.

Структура Положення. Приклад міста Кашкайш, Португалія.

- Стаття 1. Принципи** бюджету участі молоді
- Стаття 2. Територія** охоплення проектом (які школи залучено)
- Стаття 3. Цілі** процесу бюджетування участі молоді
- Стаття 4. Модель** участі
- Стаття 5. Бюджет** на фінансування шкільних проектів
- Стаття 6. Цикли** бюджету участі молоді (цикл прийняття рішень, цикл реалізації проектів)
- Стаття 7. Фази циклу** Прийняття рішення
- Стаття 8. Підготовка** до процесу
- Стаття 9. Робочі групи:** міжшкільна та муніципальна
- Стаття 10. Збір та відбір** пропозицій згідно умов
- Стаття 11. Технічний аналіз** пропозицій (разом із муніципалітетом)
- Стаття 12. Критерії придатності** пропозицій
- Стаття 13. Голосування** за проекти
- Стаття 14. Затвердження бюджету на проєкти-переможці** разом із муніципальним бюджетом
- Стаття 15. Інформування** (право на отримання інформації)
- Стаття 16. Координація**
- Стаття 17. Прикінцеві положення** (вирішення спірних або додаткових питань)

Інфографіка 4. Загальна структура Положення міста Кашкайш, Португалія та його основні статті.

Структура положення. Приклад України.

Положення про супровід та реалізацію шкільного громадського бюджету Полтавської області (далі – Положення) визначає основні вимоги до організації та впровадження шкільного громадського бюджету

РОЗДІЛ 1. Описує принципи, стандарти, мету, візію, цілі, завдання, очікувані результати, стандартні визначення та загальні положення.

- Преамбула положення
- Визначення понять
- Загальні положення
- Робочі групи та комісії

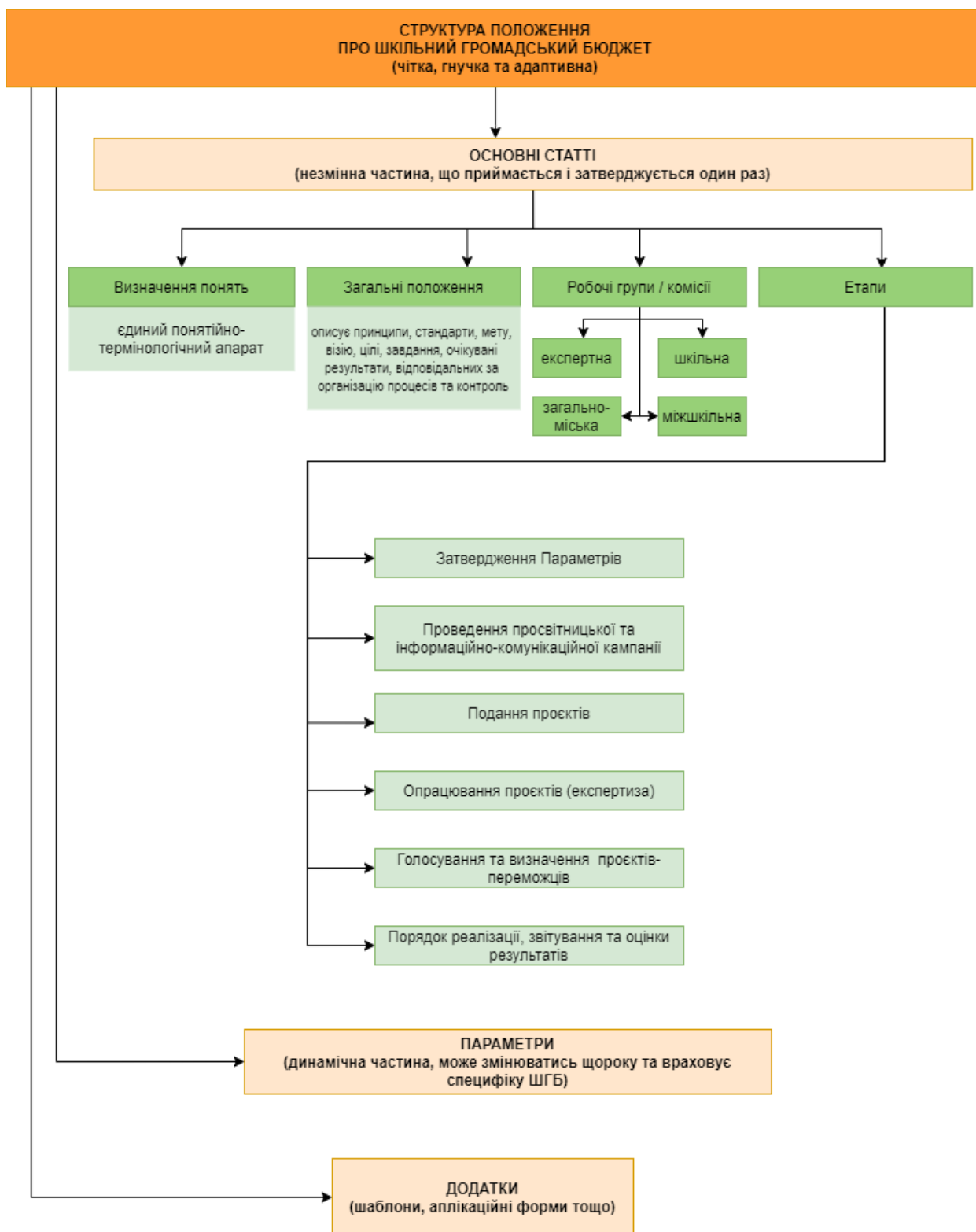
РОЗДІЛ 2. Описує основні етапи проведення шкільного громадського бюджету. Загалом вони стандартні, не потребують щорічних змін та забезпечують сталість, універсальність процесу з метою дотримання стандартів, принципів всіма учасниками процесу.

- Порядок проведення просвітницької та інформаційно-комунікаційної кампанії.
- Порядок подання проєктів.
- Порядок розгляду, оцінки та опрацювання проєктів (експертиза).
- Порядок організації голосування, встановлення результатів та визначення переможців.
- Порядок реалізації проєктів-переможців, звітування та оцінки результатів.

РОЗДІЛ 3. Описує параметри шкільного громадського бюджету, що можуть змінюватись щорічно, наприклад:

- Пріоритетні напрямки, в яких подаються проєкти.
- Вік (клас) голосуючого та того, хто подає проєкт.
- Скільки є голосів у одного голосуючого.
- Календарний план - терміни початку та завершення кожного з етапів.
- Тривалість реалізації проєктів-переможців.
- Інші параметри.

Інфографіка 5. Загальна структура Положення (приклад України) та його розділів.

8. ІСТОРІЇ УСПІХУ ПРОЄКТІВ ШКІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДАХ

Реалізація проєктів – це головна мотиваційна складова всього процесу Шкільного громадського бюджету. Адже учні, автори, наочно бачать результат своєї справи, яким користуються їх однолітки та інші школярі. У Вінницькій об'єднаній територіальній громаді в 2019 році перемогло 11 проєктів в рамках загально запланованої суми 1млн. грн. Всі вони успішно реалізовані і по кожному є звіт на сторінці Шкільного громадського бюджету міської ради²⁹. В Полтавській області, в 2019 році, шляхом електронного голосування визначено 62 проєкти-переможці, зараз відбувається етап реалізації³⁰. В першу чергу, Шкільний громадський бюджет - про дітей!

Дійсно, підтримка ініціатив школярів відбувається досить активно. У Полтавській області було подано 160 проєктів, всі було відібрано й допущено до етапу голосування. За 20 днів проголосувало більше 33 тис. мешканців, які віддали загалом більше 58 тис. голосів. У Вінницькій міській ОТГ за проєкти проголосували майже 9 тис. школярів, 83 проєкти вийшли на шкільний етап, 21 проєкт³¹ вийшов на міський етап, 54 учня пройшли навчання з проєктного менеджменту та 100 старшокласників взяли участь в учнівському форумі за підсумками реалізації проєктів. Отже залученість та освітня компонента вже в першому циклі Шкільних громадських бюджетів - на високому рівні.

Разом із фахівцями Вінницької міської ради та Полтавської обласної ради, відповідальними за Шкільний громадський бюджет, ми підготували для ознайомлення шість прикладів шкільних проєктів, що отримали підтримку та вже реалізовані (Вінниця), або знаходяться на етапі реалізації (Полтавська область).

1. Вінницька міська об'єднана територіальна громада. Три історії успіху.

*«Створення міста, яке по-справжньому є дружнім до дітей та будує комфортні умови для їх розвитку, - це один із пріоритетів «Стратегії розвитку Вінниці – 2020». Разом з тим, ми розуміємо, що громада не може вважатися дружньою до дітей та молоді, якщо дорослі самі будуть вирішувати, що краще для дітей та молодих людей. Тому ми завжди шукаємо нові механізми залучення дітей та молодих людей до вирішення питань розвитку громади. З 2016 року у Вінниці впроваджується Бюджет громадських ініціатив. Ми побачили, що багато проєктів пишуть учні. Тому вирішили заохотити підлітків долучитися до процесу прийняття важливих рішень і запровадили окремий конкурс - «Бюджет шкільних проєктів», участь у якому можуть брати учні середньої та старшої школи», - голова Вінницької міської ради, **Сергій Моргунов**.³²*

Перший, шкільний етап, у Вінниці було проведено в квітні-травні 2019 року. Кожна школа організувала його за своїми умовами. Були зібрані ідеї, які, на думку учнів, можуть покращити їх життя. Потім - проведено голосування й обрано один проєкт від закладу на міський етап.

Найбільш популярними серед учнівських ініціатив виявились інфраструктурні проєкти, що стосувались облаштування креативних зон, зон для відпочинку, переобладнання актових залів, бібліотек, радіорубок, різних куточків у рекреаціях. Були і соціальні проєкти: щодо протидії булінгу, навчання з надання домедичної допомоги тощо.

Цікавим був досвід реалізації інформаційно-просвітницького проєкту **«Знати, щоб жити»**³³ у комунальному закладі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 ім. М. Коцюбинського Вінницької міської ради». Команда авторів проєкту з метою популяризації ідеї проводити навчання, щоб бути готовим до рятування життя, навіть зняли цікаве відео: <https://youtu.be/AQqtHFPMPxQ>. Проєкт здобув підтримку й був успішно реалізований. В рамках проєкту придбано мобільні макети та прилади для формування навиків надання екстреної домедичної допомоги, 15 педагогічних

²⁹ Режим доступу: <https://schoolprojects.vmr.gov.ua/Lists/List/ShowContent.aspx?ID=6>

³⁰ Режим доступу: <https://smartregion.pl.ua/sb>

³¹ Режим доступу: <https://schoolprojects.vmr.gov.ua/Lists/List/ShowContent.aspx?ID=5>

³² Режим доступу: <https://www.vinnitsa.info/news/vinnitsya-kyy-mer-vzyav-uchast-u-telemosti-z-shkolyaramy-hovoryly-pro-byudzheth-shkilykh-proektiv-foto.html>

³³ Кошторис проєкту «Знати, щоб жити»: <https://bit.ly/34rWg11>

працівників та 200 учнів 8-11 класів вже пройшли навчання з основ надання допомоги. У 2020 році заплановане навчання для учителів і учнів з інших шкіл міста.

Серед інфраструктурних, уваги заслуговує проєкт **«Арт-простір «ACTIV SCHOOL»³⁴** на базі комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №22 Вінницької міської ради».

Головною метою було забезпечити якісну роботу учнівського врядування, облаштувавши для цього окрему кімнату для проведення різних зустрічей, тренінгів для учнів у позаурочний час. За ініціативою учнів, проєкт було подано на Шкільний громадський бюджет. Проєкт переміг. І при фінансовій підтримці міської ради, з бюджету Вінницької міської ОТГ було виділено близько 100 тис. грн., одне з підсобних приміщень у школі було переобладнано на окремий кабінет для шкільної Ради Президента.

Ще один приклад інфраструктурного проєкту у школі, який здобув перемогу у конкурсі «Бюджет шкільних проєктів» й отримав фінансування з бюджету Вінницької міської ОТГ у розмірі близько 100 тис. грн. – проєкт **«Актова зала – креативний арт-простір»³⁵** на базі комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №27 Вінницької міської ради». Головна ідея проєкту – перетворити класичну шкільну актову залу на мобільний простір з різними зонами та можливостями. В результаті, у актовій залі облаштовано зони творчості, лідерства, мотивації, bookcrossing. Тепер в актовій залі, окрім концертів та зборів, проводяться тренінги, заняття школи лідерства, раз на тиждень працює незвичайна читальня актовая зала.

Шкільний громадський бюджет Полтавської області. Історії, що втілюються в життя.

«Шкільний громадський бюджет для нас – нове завдання. Ми прагнемо, щоб діти були самоорганізованими вже зі шкільної лави, брали участь у реформуванні свого навчального закладу, тобто не боялися брати на себе відповідальність за шкільне життя і стан свого навчального закладу», - **Олександр Біленький**, голова Полтавської обласної ради.

ради.

Тематика проєктних ідей Шкільного громадського бюджету, авторами яких стали представники з 23 районів Полтавської області, дуже різноманітна: благоустрій пришкольній території (тенісний корт, спортзони для волейболу, баскетболу; вуличні тренажери, велопарковки, «зелені зони»); осучаснення шкільних їдалень, спортзалів, роздягалень, актових залів; поліпшення матеріально-технічного оснащення (спортивний інвентар, бібліотечні фонди, предметне оснащення кабінетів фізики, хімії, біології, іноземних мов; комп'ютерна техніка, музична апаратура); безпечні та комфортні умови (якісна питна вода, відеоспостереження, сучасний дизайн); ТОП інновацій (VR-окуляри віртуальної реальності, шкільне радіо, шаховий бліц для молоді); створення зон відпочинку на пришкольніх територіях та в приміщеннях тощо³⁶.

³⁴ Кошторис проєкту «Арт-простір «ACTIV SCHOOL»: <https://bit.ly/2Xnts8E>

³⁵ Кошторис проєкту «Актова зала – креативний арт-простір»: <https://bit.ly/3c6VdGi>

³⁶ Режим доступу: <https://smartregion.pl.ua/sb/about>

Особливістю Полтавської моделі шкільного громадського бюджету є те, що проекти повинні бути спрямовані на покращення умов навчально-виховного процесу в закладах системи загальної середньої освіти Полтавської області.

Отже, одразу розпочнемо з інновацій! Придбання **VR-окулярів віртуальної реальності**³⁷, додатків та наповнення для проведення інтерактивних уроків в ЗОШ I-III ступенів № 10 імені В. Г. Короленка Полтавської міської ради. Саме такий цікавий проект, від лідерки команди Кабак Дарії, загальним бюджетом 100 тис. грн (співфінансування в розмірі 50 тис. грн) здобув підтримку в 2065 голосів.

Проект розрахований на двісті учнів з 8-11 клас, та учасників шкільного гуртка. Після його реалізації, учні отримують можливості вивчати предмети біології, хімії, географії, мистецтва, історії та астрономії завдяки віртуальній та доповненій реальності. Вони зможуть глибше вивчати предмети, аналізувати наслідки світових подій, брати участь в археологічних експедиціях, досліджувати навколишній світ та властивості живих організмів в цікавому інтерактивному форматі. Адже максимальне залучення імерсійної технології в навчальному процесі надає можливість повністю контролювати та змінювати сценарій подій. Учень наче сам стає свідком історичних подій, власноруч проводить дослід з фізики, астрономії, чи хімії або ж вирішує задачі в ігровій та доступній для розуміння формі. Проект збагачує бачення та розуміння навколишнього світу, підвищує мотивацію й успіх в отриманні знань, стимулює мозкову діяльність.

Американський клас - шанс для кожного мешканця Зінькова³⁸:

Саме такий проект з облаштування класу англійської мови подала на шкільний громадський бюджет команда лідерки Даценко Єлизавети. Вона навчається в ліцеї міста Зіньків. «Вивчення англійської мови за застарілими підручниками і типовій шкільній програмі, яка відстає від потреб часу, не викликає захоплення і бажання у школярів», - зазначає команда Єлизавети. Відтоді, як українці обрали для себе чіткий курс входження до Європейського Союзу, потреба у володінні англійською мовою значно зросла. Реалізація проекту передбачає: облаштування класної кімнати проектором, мультимедійною дошкою, постерами та мотиваційними написами, планується закупити книги для вивчення англійської мови та американські настільні ігри. Цей проект створено для всіх учнів ліцею та жителів міста. Загальний бюджет проекту - 100 тис. грн, співфінансування заплановано в розмірі 50 тис. грн. Проект переміг із підтримкою в 1303 голосів.

Команда авторів та всі, хто голосував, очікують головного результату від реалізації проекту: зростання інтересу до вивчення англійської мови та популяризація вільного спілкування, як серед учнів ліцею, так і серед різних верств населення містечка. Також у найближчому майбутньому планується відкриття вечірньої школи для всіх бажаючих навчатись.

³⁷ Детальний опис проекту «VR-окуляри віртуальної реальності»: <https://smartregion.pl.ua/sb/projects/2/13>

³⁸ Детальний опис проекту «Американський клас»: <https://smartregion.pl.ua/sb/projects/2/7>

Шкільне радіо “Jymnasia hit”, м. Лохвиця, Лохвицький район³⁹. «Наша школа велика, багато часу витрачається, якщо треба поінформувати всіх, а шкільне радіо дасть можливість зробити це швидко, просто та ефективно», - зазначає лідерка команди проекту Дяченко Дар'я з міста Лохвиця. Проект вартістю 94,7 тис. грн. із співфінансуванням в 50 тис. грн. здобув підтримку в 1226 голосів та переміг. Тепер в закладі встановлять радіообладнання, що відповідно до мети проекту, дасть можливість налагодити ефективну комунікацію, сконцентруватись на підготовці якісних та актуальних для всієї шкільної спільноти інформації, детальніше ознайомлювати учнів та вчителів з нагальними повідомленнями

нашого навчального закладу, допомагати в розвитку креативного мислення та мовної культури. Очікується, що проект підвищить результативність начально-виховного процесу, на базі проекту організуються різні форми освітньої діяльності, що сприятимуть розвитку особистісних якостей учнів, мотивації до навчання і розвитку творчих здібностей учнів, створяться умови для згуртування шкільного колективу. «Вважаємо за потрібне розвивати учнівське самоврядування через налагоджену систему радіомовлення», - каже Дар'я.

³⁹ Детальний опис проекту Шкільне радіо “Jymnasia hit”: <https://smartregion.pl.ua/sb/projects/2/41>

9. КОНЦЕПЦІЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ШКІЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ

Розроблено в рамках реалізації проєкту Ради Європи "Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні національним експертом Ради Європи Максимом Лукінюком у співпраці з експертною групою - А. Стельмашов, Е.Ламах, О. Коваленко, В.Кебало. Концепція положення про шкільний громадський бюджет (ШГБ) та викладені рекомендації розроблено на основі аналізу міжнародних та українських практик регулювання ШГБ в таких країнах, як: Португалія (м. Кашкайш), Польща (м. Варшава та м. Гданськ), Франція (м. Париж), Литва, Україна (м. Вінниця та Полтавська область).

Преамбула положення:

Шкільний громадський бюджет - це інструмент громадської участі, що надає можливість учню покращити навчальний процес та позашкільний час, шляхом подачі ідеї з їх вдосконалення на шкільний конкурс проєктів, обрання учнями проєктів-переможців, які в подальшому будуть реалізовані в межах школи. Шкільний громадський бюджет має на меті навчити учня вигадувати та розробляти ідеї, створювати проєкти, комунікувати та працювати в команді, розвинути відчуття причетності та важливості власного голосу, тим самим сформувавати активного, розумного громадянина з критичним мисленням, який в майбутньому буде брати участь у прийнятті рішень в громаді та суспільстві (цей текст можна винести в преамбулу концепції та положення).

Розділ 1. Визначення термінів та загальні положення

1.1 Визначення терміну «Шкільний громадський бюджет» (ШГБ)

- Визначити, яким є ШГБ у Вашому місті?
- Яку модель ШГБ Ви хочете впровадити?

Рекомендація:

Шкільний громадський бюджет м. ____ (далі – ШГБ) – це процес взаємодії органів місцевого самоврядування з молоддю, спрямований на залучення учнів системи закладів загальної середньої освіти м. ____ віком від ____ до ____ років до участі в бюджетному процесі шляхом подання, відкритого голосування за проєкти та реалізації проєктів-переможців, визначених безпосередньо учнями школи.

Положення про ШГБ ухвалюється одне для всіх шкіл, фінансування виділяється на кожен школу окремо, реалізація проєктів здійснюється адміністрацією школи в її межах, конкурс між проєктами відбувається серед проєктів, поданих учнями/ученицями однієї школи.

Пропонуємо запроваджувати ШГБ не у всіх школах за раз, а виокремити частину шкіл, які зможуть впоратися з провадженням ШГБ та потім поширювати напрацьовану практику на інші школи (пілотний період).

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

1.2 Визначення "автор ідеї та команда проєкту":

- Автор ідеї – учень, який пропонує ідею для формування на її основі проєкту?
- Автор проєкту – це учень або команда учнів сформована з одного або різних класів, які спільними зусиллями розробляють проєкт на основі поданої ідеї?
- Хто в школі може подавати проєкти на ШГБ?
- Визначити вік автора?
- Яким чином можливо розвивати командну гру в подачі/реалізації проєкту?

Рекомендація:

Автором проєкту може бути, як окремих учень школи так і команда від 3 осіб.

Автор проєкту – учень з 5 по 11 клас.

Команда авторів складається з учнів школи. До команди також можуть входити вчителі школи або батьки учнів.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

1.3 Визначення терміну «проєкт» та основних характеристик проєкту:

- Визначити термін "проект"?
- Чи поділяються проекти на малі та великі?

Рекомендація:

Проект – програма, план дій, комплекс робіт, викладені у формі описання з обґрунтуванням, фотографіями, за можливістю з розрахунками, кресленнями (картами, схемами), що розкривають сутність ідеї автора та можливість його реалізації в межах школи, за рахунок коштів шкільного громадського бюджету.

Проекти поділяються на великі та малі.

Ваш варіант, якщо він не співпадає з рекомендацією:

1.4 Визначення терміну "Конкурсна комісія"

- Визначити термін "Конкурсна комісія"

Рекомендація:

Конкурсна комісія – робочий орган, який створюється розпорядженням директора школи на період реалізації громадського бюджету на відповідний бюджетний рік, члени якого координують виконання основних заходів, завдань щодо впровадження та функціонування громадського бюджету, визначеним цим Положенням.

Конкурсна комісія складається з учнів різних класів, вчителів школи та батьків учнів.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

1.5 Визначення терміну "Шкільна група":

- Визначити термін "Шкільна група"

Рекомендація:

Шкільна група - це група учнів різних класів, яка створюється Конкурсною комісією, як допоміжний орган для організації та проведення ШГБ.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

1.6 Порядок фінансування та строки реалізації ШГБ:

- Яким чином формуються кошти на реалізацію проектів ШГБ?
- За який строк відбувається реалізація проекту переможця?
- Яким чином визначається виділена сума коштів на школу, відповідно до кількості учнів чи рівними частина на кожен школу?
- Розмір коштів є фіксований та реалізується на проекти повністю? (Наприклад: виділено на школу 70.000 грн.; визначено Положенням, що малий проект - до 10.000 грн, великий до - 30.000 грн. - Отже проектів-переможців може бути 7 шт.: 4 малі проекти та 1 великий проект. АБО один проект на 70.000 грн.)
- Чи кошти виділяються від встановленої максимальної кількості проектів, які можуть виграти? (Наприклад: Положення говорить, що максимальна кількість проектів, які можуть виграти встановлено 4 шт. = 1 великий та 3 малі проекти (малий проект - до 10.000 грн, великий до - 30.000 грн.).

Рекомендація:

- ШГБ фінансується з ухваленої міською радою окремої програми або окремо виділеною сумою коштів, яка додається до встановленої суми Громадського бюджету в рамках однієї програми.
- Розмір коштів, виділених на школу, є фіксованим, кількість проектів-переможців визначається голосуванням. (наприклад: Виділено - 70.000 грн., Виграло 4-малих та 1-великий проект).
- За рахунок коштів ШГБ фінансуються та виносяться на голосування проекти, реалізація яких можлива протягом року, як і в Громадському бюджеті.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

Розділ 2. Інформаційно-просвітницька кампанія

1.1 Інформаційно-просвітницька кампанія в школах по ШГБ

- В який спосіб та за рахунок якої статті міського бюджету необхідно забезпечити фінансування процесу навчання для учнів та вчителів, пов'язаних з ШГБ? (Наприклад: навчання для учнів з таких питань: написання проєкту, формування кошторису проєкту, презентація та агітація за проєкт, порядок проведення ШГБ в школі, процес реалізації проєктів та можливість мінімального контролю за його впровадженням; навчання для вчителів та конкурсної комісії, які задіяні в ШГБ та будуть допомагати дітям формувати проєкти та кошториси)
- Яким чином повинна проходити освітньо-інформаційна кампанія?
- Чи виділяються окремі кошти на освітню кампанію?
- Хто цими коштами розпоряджається? На які сфери такі кошти можуть йти?

Рекомендація:

Інформаційно-просвітницька кампанія проводиться з метою ознайомлення учнів та вчителів з основними положеннями, принципами ШГБ, можливостями та напрямками його реалізації. Також освітньо-інформаційна кампанія спрямована на ознайомлення з хронологією та строками проведення заходів, перебігом подій, поданими та допущеними до голосування проєктами, результатами голосування, станом реалізації проєктів-переможців тощо.

Промоційна кампанія – це процес розповсюдження автором проєкту друкованих матеріалів (флаєрів) серед учнів школи та презентація автором проєкту, що роз'яснює його ідею та перевагу власного проєкту над іншими.

Кошти на проведення інформаційно-просвітницької кампанії мають бути частиною загальної суми, виділеної на проведення шкільного громадського бюджету, або ж виділяться в рамках іншої міської програми, як окремий захід, але в будь-якому разі ці заходи повинні фінансуватись додатково від реалізації проєктів-переможців. Обсяг фінансування складає до 5% від загальної суми коштів ШГБ.

На базі школи проводяться освітні тренінги щодо написання проєктів, організації процесу ШГБ, поширення кращих практик між школами та містами.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

1.2 Презентація проєктів

- Чи необхідно проводити заходи, пов'язані з презентацією проєктів авторами для учнів школи?
- Скільки і в який час такі презентації мають відбуватися?

Рекомендація:

Публічна презентація проєктів має проходити обов'язково.

Кількість таких заходів має визначати Конкурсна комісія. Чи це один великий захід в актовому залі, де всі автори проєктів по черзі презентують свої ідеї для всієї школи, або декілька невеликих заходів, на яких певна кількість авторів презентують проєкти для учнів, які зацікавились ідеями авторів.

Презентації проєктів відбуваються після затвердження Конкурсною комісією переліку проєктів, який виноситься на голосування.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

Розділ 3. Конкурсна комісія, її функції та повноваження. Шкільна група.

3.1 Визначення переліку повноважень та завдань Конкурсної комісії

- Який склад Конкурсної комісії та як він створюється?
- Яким чином затверджується Конкурсна комісія?
- Який перелік повноважень/завдань надається Конкурсній комісії та які права вони мають?
- Яким чином приймаються рішення і принцип роботи Конкурсної комісії?

- Як часто проводяться засідання ЕР і чи зможуть представники батьківського комітету приймати участь в кожному засіданні, якщо засідання будуть проходити часто?
- Чи може створюватися на базі школи додатковий орган з учнів, який може допомогти в організації та проведенні ШГБ? Об'єм повноважень?

Рекомендація:

Склад Конкурсної комісії: 2 вчителя/завуча, 2 представника від батьківського комітету, 3 учня школи.

Склад Конкурсної комісії затверджує директор школи.

Повноваження Конкурсної комісії однакові по всіх школах.

Працює Конкурсна комісія в форматі засідань.

До повноважень мають входити наступний перелік дій:

- здійснює аналіз проєктів та за необхідності надсилає їх на доопрацювання;
- надсилає відібрані проєкти на експертизу до відповідального структурного підрозділу міської ради;
- здійснення діяльності щодо загальної організації та координації ШГБ;
- допомога в написанні проєкту та формування кошторису/обчислення проєкту;
- затвердження результатів голосування;
- сприяння у забезпеченні інформаційної та організаційної підтримки авторів проєктів;
- розгляд спірних ситуацій, що виникають у процесі реалізації;
- орган який може звернутися за допомогою в управління освіти, якщо компетенція Конкурсної комісії не дозволяє вирішити проблему самостійно.

На базі школи обов'язково створюється допоміжний орган (Шкільна група) з учнів школи у складі до 10 осіб, який допомагає організувати процес ШГБ, а також в майбутньому може навчати учнів готувати проєкти з обрахунками.

Обсяг функцій та повноважень Шкільної групи визначає Конкурсна комісія.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

Розділ 4. Авторські проєкти та порядок їх подання

4.1 Визначення форми/тексту проєкту та їх тематика.

- Яку інформацію має надати автор проєкту?
- Яким чином готується кошторис проєкту на етапі формування заявки?
- Яка тематика проєктів може бути подана учнями?

Рекомендація:

Основний принцип при формуванні проєкту – це простота/зручність в написанні. Основні елементи проєкту: 1) назва проєкту; 2) команда проєкту/автор; 3) мета; 4) цілі; 5) цільові групи; 6) потреби; 7) часові рамки впровадження заходів проєкту; 8) короткий опис проєкту та заходів.

Автор проєкту формує описову частину проєкту та по можливості готує кошторис проєкту з 4-х частин: 1) кошти на товари; 2) кошти на роботи та послуги; 3) кошти на розробку проєктної документації (в разі потреби); 4) кошти резерву (до 10%). Тобто, по факту це буде чотири суми із розписаними переліками товарів та послуг з їх кількістю.

Якщо у автора проєкта є складності в написанні кошторису/обчислення, він може звернутися за допомогою до Конкурсної комісії.

Ідея проєкту спрямована на покращення школи, території, перебування учнів в школі, навчального процесу та поза навчального часу (секції; клуби; культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, наукові гуртки). Проєкти, спрямовані на проведення заходів, можуть подаватися лише учнями 6-11 класів і впроваджуються авторами проєкту під наглядом та за допомогою адміністрації школи або Конкурсної комісії.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

4.2 Розмір коштів, які виділяються на проєкти:

- Чи поділяються проєкти на малі та великі?
- Яка сума коштів має виділятися на малі та великі проєкти, щоб запобігти впливу шкільної адміністрації на учнів?

Рекомендація:

Малі проекти – до 10.000 грн. (для можливості консолідації учнів з малими бажаннями в один проект)
Великі проекти – до 30.000 грн.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

4.3 Складники проектної заявки. Вимоги до проекту:

- 3 яких документів формується проектна заявка?
- Які вимоги до проекту та, що заборонено фінансувати в рамках ШГБ?

Рекомендація:

Проект складається з бланку/заявки та кошторису проекту. Автор може додати фотографії, малюнки, схеми, описи, графічні зображення, додаткові пояснення, тощо.

Проект реалізується в межах школи та одного бюджетного року та має бути загальнодоступним.

Визначено вичерпний перелік вимог та заборон щодо проекту. Одною з заборон встановлено, що проекти, які стосуються приміщень та прибудинкової території школи, не можуть передбачити проведення поточних, капітальних внутрішніх та фасадних ремонтних робіт. Проекти, які включають у собі закупівлю обладнання, можуть передбачати проведення внутрішніх ремонтних робіт, якщо вартість цих робіт становить менше 30 % кошторису проекту.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

4.4 Попередній збір підписів на підтримку проекту. Кількість проектів від автора:

- Чи потрібно автору збирати попередньо підписи на підтримку проекту?
- Яку кількість проектів може подати один автор чи команда авторів?

Рекомендація:

Автору проекту не потрібно збирати попередньо підписи на підтримку проекту, такі результати показує міжнародна практика.

Один автор або команда авторів може подати один великий та один малий проект.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

4.5 Порядок подачі проектів на розгляд Конкурсною комісією:

- Яким чином здійснюється подача проектів до Конкурсної комісії (паперова та електронна форма)?

Рекомендація:

Проекти подаються в паперовій чи електронній формі. Форму подачі проектів визначає Конкурсна комісія. (Просимо звернути увагу на рекомендації надані в брошурі “Шкільний громадський бюджет - Інструментарій для впровадження”)

Ваш варіант, якщо він не співпадає з рекомендацією:

Розділ 5. Порядок розгляду та оцінка Проектів

5.1 Попередній розгляд проектів:

- Який орган на рівні школи здійснює попередній аналіз та період цієї оцінки?
- Який порядок доопрацювання та його строк?

Рекомендація:

Попередній аналіз проектів на рівні школи здійснюється Конкурсною комісією. Процес аналізу проходить протягом 15 робочих днів.

На засіданні Конкурсної комісії, де відбувається розгляд та винесення висновку по проєкту, запрошується автор, якщо комісія потребує додаткового роз'яснення щодо ідеї чи реалізації проєкту або якщо проєкт направляється на доопрацювання.

Доопрацювання проєкту відбувається протягом 7 календарних днів.

Ваш варіант, якщо він не співпадає з рекомендацією:

5.2 Порядок затвердження проєктів:

- Який орган проводить остаточну оцінку?
- Строк розгляду проєктів?
- Чи відбувається доопрацювання проєктів після остаточної оцінки?

Рекомендація:

Визначенні Конкурсною комісією проєкти направляються до відповідального структурного підрозділу міської ради (відділ/управління освіти) для остаточного аналізу та оцінки (позитивний чи негативний висновок).

Строк розгляду проєктів відповідальним підрозділом відбувається протягом 20 робочих днів.

Відповідальний підрозділ може відправити проєкт на доопрацювання. Доопрацювання такого проєкту відбувається протягом 7 календарних днів не більше 1 разу.

Позитивно оцінені проєкти надсилаються в школу на голосування.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

Розділ 6. Організація голосування

6.1 Використання електронних ресурсів:

- Чи потрібен окремий електронний ресурс для ШГБ та який його особливий функціонал на відміну від загального ГБ (ресурс ФСЕ або ІБСЕД)?
- Хто має адмініструвати електронний ресурс на рівні школи?

Рекомендація:

Ресурс «Громадський бюджет» Фонду Східної Європи в теперішньому стані може бути адаптовано під первинні потреби ШГБ. Але в майбутньому необхідно розробити окремий ресурс для зручності користування та створений під потреби ШГБ. Адміністратора електронного ресурсу визначає директор школи або Конкурсна комісія.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

6.2 Вік голосуючих та їх перелік:

- Чи мають права голосувати за проєкти працівники школи (вчителі та інші)?
- З якого віку надається право учню голосувати?

Рекомендація:

Право голосу мають лише учні школи.

Учні школи з 5 по 11 клас мають право голосувати.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

6.3 Метод голосування та кількість голосів у учня:

- У який спосіб реалізувати процес голосування: електронним чи паперовим?
- Як ідентифікувати особу голосуючого?
- Який строк голосування?
- Яка кількість голосів надано учню для голосування?

Рекомендація:

Основні принципи, які потрібно забезпечити при виборі способу голосування: всеохоплення, доступність, прозорість, анонімність, справедливість.

Метод голосування визначається при ухваленні положення, враховуючи можливості міської ради.

Рекомендуємо реалізувати разом паперовий та електронний метод голосування. Ідентифікація учня відбувається за допомогою учнівського квитка або унікального QR-коду, який створюється для кожного учня окремо (реалізувати такий метод легко, грошові та часові витрати невеликі, консультанти Ради Європи можуть допомогти в реалізації такого методу).

Строк голосування при використанні паперового чи електронного методу має бути не менше 8 календарних днів.

Учень має право проголосувати за один великий та один малий проєкт.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

Розділ 7. Встановлення результатів та визначення переможців

7.1 Порядок визначення проєктів переможців:

- Яким чином визначаються проєкти переможці?
- Як визначається проєкт переможець в спірному питанні?
- Хто підбиває підсумки та затверджує перелік переможців?

Рекомендація:

Переможцями голосування є проєкти, які набрали найбільшу кількість балів за рейтинговою системою. Якщо в результаті голосування два або декілька проєктів отримали однакову кількість балів, пріоритетність визначається датою реєстрації проєкту.

Перелік проєктів-переможців визначає та затверджує Конкурсна комісія. Після підбиття підсумків Конкурсна комісія надсилає відповідальному підрозділу міської ради перелік проєктів-переможців.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

7.2 Максимальна кількість проєктів, які будуть реалізовані на рівні школи:

- Чи необхідно в положенні закладати максимальну кількість проєктів, більше якої реалізації в школі не відбудеться?

Рекомендація:

Обмежувати кількість проєктів переможців не вважаємо необхідним. Кількість проєктів для реалізації обмежується лише виділеними коштами на школу. В крайньому випадку обмежити кількість проєктів переможців можливо, але не менше ніж один великий проєкт та два малі проєкти на одну школу.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

Розділ 8. Затвердження витратів та реалізація проєктів-переможців

8.1 Порядок реалізації проєктів та контроль за виконанням:

- Хто реалізує проєкти-переможці відділ/управління освіти чи школа?
- Яким чином автор може здійснювати контроль за виконанням проєкту?
- Чи може контроль здійснювати Конкурсна комісія?

Рекомендація:

Замовником та реалізатором проєктів має бути школа, як юридична особа.

Автор проєкту та Конкурсна комісія (за бажанням) в межах діючого законодавства може бути залучений до реалізації проєкту (авторський, технічний нагляд).

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

Розділ 9. Звітування та оцінка результатів реалізації проєктів

9.1 Порядок звітування під час реалізації проєктів та встановлення інформаційних таблиць
- Які строки та етапи звітування необхідно визначити?

Рекомендація:

Якщо реалізацією проєкту займається школа, часткове звітування відбувається кожні 2 та 4 місяця, а також остаточне по завершенню реалізації проєкту. Звітування відбувається перед Конкурсною комісією. Після завершення реалізації проєктів, біля впровадженого проєкту розміщується інформація про автора та інших осіб, що забезпечували супроводження проєкту.

Ваш варіант, якщо він не збігається з рекомендацією:

10. ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ, МАТЕРІАЛІВ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

№	Назва джерела
1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ / КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ	
ФРАНЦІЯ	
1.1.	Париж (Франція) Хартія щодо Шкільного ГБ
1.2.	Париж (Франція) Хартія щодо Громадського Бюджету
1.3.	Париж (Франція) Керівні принципи ГБ
ПОЛЬЩА	
1.4.	Бюджет за участю у Польщі Нові правові норми та правила імплементації
1.5.	Гданськ (Польща) Спеціальне керівництво ГБ
1.6.	Краків (Польща) Місцева Резолюція до Шкільного ГБ
ПОРТУГАЛІЯ	
1.7.	Кашкайш (Португалія) Положення міськради Кашкайш про Молодіжний Бюджет за участю
ЛИТВА	
1.8.	Литовська молодіжна політика Концепція Литовської національної молодіжної політики
1.9.	Вільнюс (Литва) Керівництво про ГБ
США	
1.10.	Нью-Йорк (США) Керівництво Бюджет за участю Бруклін
1.11.	Законодавство США Бюджет за участю у школах

	УКРАЇНА
1.12.	Полтавська Міська Рада Регулювання та вказівки щодо ГБ
1.13.	Полтавська Міська Рада Регулювання Шкільного ГБ
1.14.	Вінницька Регулювання Шкільного ГБ
	2. ПУБЛІКАЦІЇ / ЗВІТИ
2.1.	Громадська участь у Пуату-Шарант (Франція)
2.2.	Париж Бюджет за участю Кращі практики
2.3.	Бюджет за участю ЄС Звіт
	3. НАУКОВІ СТАТТІ / ДОСЛІДЖЕННЯ
03.1.	Розв'язання студентської сили: ГБ у коледжах та університетах
03.2.	Як учні можуть визначати шкільні бюджети та політику
03.3	Кашкайш робить ставку на свою молодь та залучає їх до свого управління
	4. ПОСІБНИКИ
4.1.	Посібник Шкільний ГБ SOEN
4.2.	Департамент освіти Нью-Йорка (США) Шкільний ГБ
	5. ПРОЄКТИ
5.1.	Варшавська міська рада в рамках проекту Молода Варшава. Класне місто для молодих 2016-2020 років
5.2.	Молодіжний ГБ Комісія ЄС
5.3.	Шотландія Шкільний ГБ
5.4	Кашкайш Шкільний ГБ

5.5	Париж <u>Шкільний ГБ</u>
	6. ШАБЛони ПРОЕКТУ
6.1.	Париж <u>шаблон заявки на проект</u>
6.2.	Варшава <u>шаблон заявки на проект</u>
	7. кейс СТАДІ
	ФРАНЦІЯ
7.1.	кейс СТАДІ <u>Париж</u>
	ПОРТУГАЛІЯ
7.2.	кейс СТАДІ <u>Кашкайш</u>
	ПОЛЬЩА
7.3.	кейс СТАДІ <u>Польська практика</u>
7.4.	кейс СТАДІ <u>Гданськ</u>
7.5.	кейс СТАДІ <u>Варшава</u>
	США
7.6.	<u>кейс СТАДІ</u>
	ЛИТВА
7.7.	кейс СТАДІ <u>Вільнюс</u>
	ІТАЛІЯ
7.8.	кейс СТАДІ <u>Мілан</u>
	УКРАЇНА
7.9.	кейс СТАДІ <u>Полтава</u>
7.10.	кейс СТАДІ <u>Вінниця</u>
	8. ГБ ВЕБ-СТОРІНКИ
8.1.	<u>Паризький ГБ</u>
8.2.	<u>Кашкайш ГБ</u>

Про нас

Ми – проєкт Ради Європи, який допомагає створити в Україні умови для зміцнення громадської участі та ширшого залучення громадян до процесу прийняття рішень на місцевому і національному рівнях. У нашій роботі ми керуємося стандартами Ради Європи і кращими міжнародними практиками.

Наші цілі:

- вдосконалення нормативно-правового регулювання на національному та місцевому рівнях для забезпечення ефективної громадської участі й розвитку громадянського суспільства в Україні відповідно до стандартів Ради Європи та кращих практик;
- сприяння ефективному та широкому застосуванню інструментів громадської участі на місцевому та національному рівнях;
- сприяння побудові діалогу між НУО, громадянами та місцевою владою у процесі прийняття сталих рішень;
- зміцнення спроможності НУО з адвокації змін та взаємодії з органами влади у процесі прийняття рішень;
- допомога у пошуку та запровадженні інноваційних інструментів громадської участі;
- розбудова регіональної взаємодії НУО задля обміну кращими практиками.

Дізнатися більше:

Відділ з питань виборів та громадянського суспільства
Департамент з питань демократії та врядування
Генеральний директорат з питань демократії
Рада Європи
Проєкт «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень в Україні»
Володимир Кебало,
керівник проєкту
Volodymyr.KEBALO@coe.int
Дарина Соколова,
асистентка проєкту
Daryna.SOKOLOVA@coe.int
Катерина Березовська, асистентка проєкту
Kateryna.BEREZOVSKA@coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини континенту. Вона включає в себе 47 держав-членів, 27 з яких є членами Європейського союзу. Усі держави-члени Ради Європи підписалися під Європейською конвенцією з прав людини – договір, спрямований на захист прав людини, демократії та верховенства закону. Європейський суд з прав людини контролює здійснення Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE